

Recreatieroutes *Drents-Friese Wold* Adviesrapport

Recreatieroutes Drents Friese Wold

Recreatieroutes Drents Friese Wold

Code 05-99-30 / 14-04-2006

<u>INHOUDSOPGAVE</u>	blz
1. INLEIDING	1
1. 1. Aanleiding en doelstelling	1
1. 2. Status van het rapport	2
2. ROUTES VANUIT WENSBEELD NATUUR EN LANDSCHAP	3
2. 1. Inleiding	3
2. 2. Landschapsecologisch toekomstbeeld	4
2. 3. Verspreiding vogels en zoogdieren	5
2. 4. Mogelijke effecten recreatieroutes op de natuur	11
2. 5. Wenskaart recreatieroutes vanuit natuur	14
3. ROUTES VANUIT WENSBEELD RECREATIE EN TOERISME	19
3. 1. Inleiding	19
3. 2. Recreatief toekomstbeeld Drents-Friese Wold	19
3. 3. Recreatie in het Drents-Friese Wold	19
3. 4. Wenskaart recreatieroutes vanuit recreatie en toerisme	21
4. INTEGRAAL ONTSLUITINGSPLAN	24
4. 1. Afweging	24
4. 2. Toelichting bij kaart integraal ontsluitingsplan	24
<u>Bijlage 1</u> Overlegmomenten	
<u>Bijlage 2</u> Achtergronden effecten landrecreatie op vogels	
<u>Bijlage 3</u> Samenstelling klankbordgroepen	

1. INLEIDING

1. 1. Aanleiding en doelstelling

Het Drents-Friese Wold is een belangrijk natuurgebied en is daarom aangewezen als Speciale Beschermingszone in het kader van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (en sinds 1 oktober 2005 de gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998) én als Nationaal Park. Daarnaast heeft het Drents-Friese Wold een belangrijke recreatieve functie. Het gebied is momenteel intensief ontsloten voor verschillende vormen van recreatie, wat mogelijk leidt tot ongewenste verstoring van beschermde dier- en plantensoorten. Dit is niet alleen ongewenst uit oogpunt van natuurbeheer en natuurbehoud, maar levert ook juridische knelpunten op ten aanzien van de regelgeving in het kader van de Natuurbeschermingswet.

De recreatieroutes en daaraan gekoppelde voorzieningen zijn in de afgelopen decennia gerealiseerd door verschillende beheerders. Veelal is dit niet gebeurd op basis van een overkoepelende visie op de ontsluiting van het Nationaal Park. De zonering zoals die staat aangegeven in het Beheers- en Inrichtingsplan (BIP) geeft voor een dergelijke visie weliswaar een eerste voorzet, maar deze is tot op heden niet integraal uitgewerkt.

Een oplossing voor bovengenoemde problemen is het heroverwegen van de huidige recreatieve routes, waarbij er enerzijds goede startpunten aanwezig zijn vanuit de recreatieve concentratiegebieden met belevingsmomenten en anderzijds er voldoende rust- en stiltegebieden binnen het gebied worden gecreëerd.

Voor het Overlegorgaan Nationaal Park Drents Friese Wold is dit aanleiding geweest de recreatieve routestructuur opnieuw tegen het licht te houden. Staatsbosbeheer heeft hiervoor mede namens het Overlegorgaan van het Nationaal Park, opdracht verleent aan Bureau Altenburg en Wymenga en Buro Vijn. Het onderzoek wordt mede mogelijk gemaakt door de Europese Unie met een bijdrage van LEADER.

De herziening van de recreatieroutes wordt in dit rapport op **kaartbeeld** aangegeven op basis van de volgende doelstellingen:

- Verhoging van ecologische en landschapsecologische waarden;
- Verhoging van de recreatieve waarden;
- Creëren van draagvlak voor uitvoering van maatregelen.

Het rapport richt zich uitsluitend op de afstemming tussen recreatieroutes en natuur. Concreet gaat het daarbij om fiets-, wandel, rutterroutes, recreatief autoverkeer én bijbehorende voorzieningen als parkeerplaatsen of uitzichtpunten. Overige effecten als die van waterwinning, utilitair autoverkeer of nieuwe verblijfsrecreatie worden in dit rapport niet behandeld.

1. 2. Status van het rapport

Bureau Altenburg en Wymenga en Buro Vijn hebben een onpartijdig onderzoek verricht naar de mogelijke herziening van de recreatieroutes in het Drents-Friese Wold. De onderbouwing voor de uitkomsten is enerzijds afkomstig uit een inschatting van de effecten van recreatie op natuur. Anderzijds is er een inschatting gemaakt van mogelijke verbeteringen van de recreatieroutes op basis van kennis van het recreatiegedrag van recreanten.

Ten behoeve van het creëren van draagvlak zijn er diverse overlegmomenten geweest met vertegenwoordigers vanuit zowel de natuur- als vanuit de recreatiesector (zie bijlage 1 en 3).

Het overlegorgaan kan mede op basis van een inschatting van draagvlak het rapport met eventuele wijzigingsvoorstellen vaststellen en een concreet uitvoeringsprogramma laten opstellen.

2. ROUTES VANUIT WENSBEELD NATUUR EN LANDSCHAP

2. 1. Inleiding

Het natuurgebied Drents-Friese Wold is aangewezen als Speciale Beschermingszone (SBZ) in het kader van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn. De bescherming van de SBZ is nu geïmplementeerd in de gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 die per 1 oktober 2005 in werking is getreden. Het gebied herbergt internationaal zeldzame stuifzanden, bos-, en heidegebieden met kritische planten en dieren. Het Drents-Friese Wold heeft bovendien in 2000 de status van Nationaal Park verkregen en is onderdeel van de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur.

De Europese en Nederlandse natuurwetgeving verplicht verantwoordelijke overheden er voor te zorgen dat de kwaliteit van de SBZ wordt gewaarborgd, dan wel wordt verbeterd. De bescherming houdt ook in dat ook *mogelijk* negatieve effecten op de SBZ door huidig recreatief gebruik en nieuwe ontwikkelingen vanuit de omgeving door het bevoegd gezag dienen te worden voorkomen. Dit betekent dat (potentiële) knelpunten tussen recreatie en natuurwaarden in het Drents-Friese Wold moeten worden aangepakt, zodat ook op lange termijn de duurzame instandhouding van de kwalificerende soorten is gewaarborgd en populaties (tapuit) kunnen worden hersteld.

In dit hoofdstuk worden een aantal maatregelen geformuleerd om te komen tot een herziening van de recreatieve infrastructuur in het Drents-Friese Wold, met als doel de duurzame instandhouding van kwalificerende soorten te waarborgen. Ook zeldzame en kritische (Rode lijst) soorten worden bij dit proces betrokken, evenals potentieel nieuwe soorten die nu nog niet of nauwelijks in het Drents-Friese Wold voorkomen. Het gaat hier om vogels, zoogdieren en amfibieën, omdat vooral deze groepen het meest gevoelig zijn voor recreatiedruk (Krijgsveld *et al.* 2004). Daarnaast wordt - indien relevant - aandacht besteed aan amfibieën, ongewervelden en vegetaties.

Het wensbeeld recreatieroutes vanuit natuur en landschap is tot stand gekomen op basis van:

- *Het 'Streefbeeld natuur op lange termijn' uit het BIP en het landschapsecologisch toekomstbeeld "landschap in verandering" van Staatsbosbeheer, Vereniging Natuurmonumenten en Stichting Het Drentse Landschap;*
- *De verspreiding van kwalificerende en kritische soorten in het Drents-Friese Wold ten opzichte van de huidige recreatieve infrastructuur en de hieruit afgeleide knelpunten tussen natuurwaarden en recreatie;*
- *De faunaknelpuntenkaart van de gemeente Westerveld*
- *In kaart gebrachte knelpunten tussen recreatie en natuurwaarden op basis van interviews met beheerders;*
- *De werkbijeenkomst met natuurorganisaties op 6 oktober 2005;*
- *Uitkomsten Ecologische Voortoets recreatie Drents Friese Wold (grondgebied gemeente Ooststellingwerf). In deze studie (van der Heijden, 2005) zijn knelpunten tussen recreatie en natuurwaarden gesignaleerd, alsmede oplossingsrichtingen;*

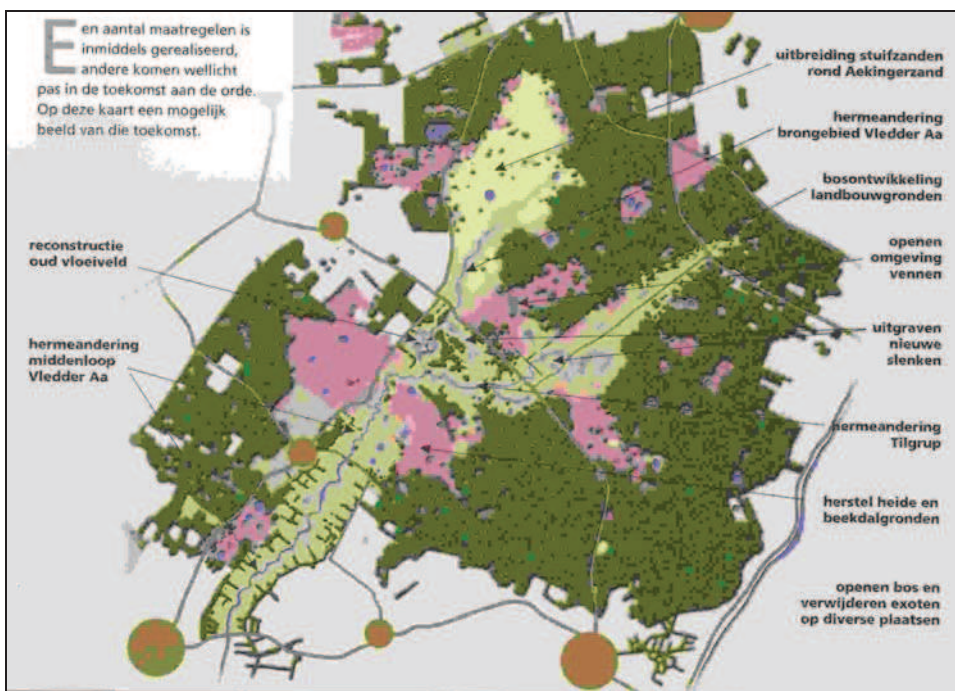
- *De concept instandhoudingsdoelstellingen voor de Speciale Beschermingszone, zoals geformuleerd door de Provincie Drenthe en het Ministerie van LNV.*

In dit hoofdstuk worden bovenstaande uitgangspunten verder uitgewerkt.

2. 2. Landschapsecologisch toekomstbeeld

Figuur 1 geeft het landschapsecologisch toekomstbeeld voor het Drents-Friese Wold weer met daarbij de voorgenomen natuurontwikkelingsmaatregelen op langere termijn zoals dit is opgesteld door de gezamenlijke terreinbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Stichting Het Drentse Landschap.

Centraal in dit toekomstbeeld staat het herstel van het oorspronkelijke beekstelsel, met de daarbij behorende openheid langs de beek. Zoals in het navolgende zal blijken komt deze ontwikkeling een groot aantal beschermde soorten ten goede. Tegelijkertijd blijft er voldoende bosareaal over voor de van bos afhankelijke beschermde dier- en plantensoorten.

Figuur 1. Landschapsecologisch toekomstbeeld

Vanuit landschapsecologisch oogpunt is het wenselijk de beekdalen zo weinig mogelijk te doorsnijden met routes of infrastructuur. Ook in verband met de toekomstige vernatting van het beekdal zijn recreatieve routes over of langs de beek in de toekomst ongewenst. In het kader van het Integraal Waterbeheerproject Terwisscha c.q. het herstelproject Vledder Aa wordt de waterwinning in Terwisscha op termijn volledig verplaatst waardoor - als gevolg van de toenemende kweldruk - de grondwaterstand met name langs de beek (inclusief bovenloop) zal toenemen.

Vanuit landschapsecologisch oogpunt zullen recreatieve voorzieningen in de bosgedeelten minder versnipperend en verstorend werken dan in de meer open gedeelten.

2. 3. Verspreiding vogels en zoogdieren

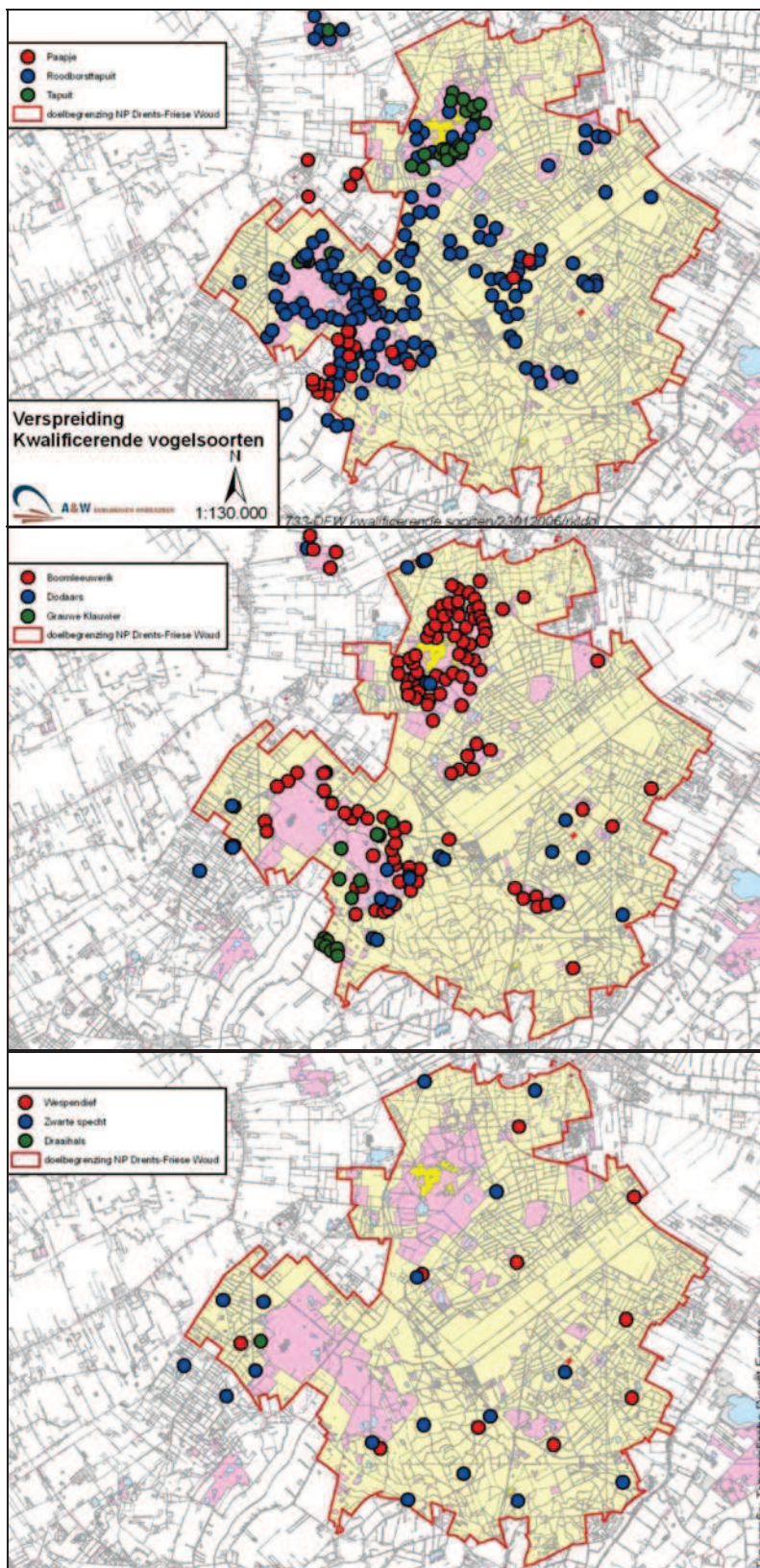
Kwalificerende vogels

De verspreiding van vogels waarvoor het Drents-Friese Wold zich kwalificeert in het kader van de Europese Vogelrichtlijn c.q. de Natuurbeschermingswet concentreert zich voornamelijk in de (half) open gebieden en de vennen. Het gaat hier om soorten als de Boomleeuwerik, Tapuit, Roodborsttapuit, Grauwe klauwier, Dodaars en Paapje. Deze soorten zijn geconcentreerd in het Aekingerzand, het Doldersumse Veld, het Wapserveld en in Oude Willem. De verspreiding van de kwalificerende vogelsoorten in het Drents-Friese Wold is aangegeven in figuur 2.

Tabel 1 geeft de ontwikkeling van de populatieomvang weer voor voornoemde soorten. Uit de tabel kan worden afgeleid dat vooral de Boomleeuwerik en de Roodborsttapuit de laatste jaren fors in aantallen zijn toegenomen. Deze toename is het gevolg van het na 1991 opgestarte natuurontwikkelingsplan van Staatsbosbeheer, waarbij rondom het Aekingerzand honderden hectares bos gekapt zijn. Doel van dit plan is/was de realisatie van een relatief voedselarm zandlandschap met een zo natuurlijk mogelijke afwatering naar het stroomdal van de Vledder Aa. De oppervlakte schrale en vochtige vegetaties van stuifzanden en heide is hierdoor verdrievoudigd, met als resultaat ook een sterke toename van de populatie heidevogels (van Dijk & de Vlieger 2004).

In tegenstelling tot de Boomleeuwerik en Roodborsttapuit is de populatieomvang van de Tapuit over het gehele Drents-Friese Wold de laatste jaren afgenomen. Dit is een landelijke trend die voornamelijk wordt veroorzaakt door vergrassing en verruiging van de heidegebieden (Van Dijk en de Vlieger, Bijlsma 1995). In de Boswachterij Appelscha is de soort in aantal toegenomen. Ook Dodaars vertonen een stijging terwijl de andere soorten van het (half) open landschap een relatief stabiele situatie laten zien.

Naast de soorten van (half) open gebieden kwalificeert het Drents-Friese Wold zich ook voor een aantal bosbewonende vogelsoorten. Het gaat hier om de Wespendif en de Zwarte Specht (zie figuur 1). Uit tabel 1 kan worden opgemaakt dat de populatie van beide soorten tamelijk stabiel is.

Figuur 2. Verspreiding kwalificerende vogelsoorten

Tabel 1.

Aantallen territoria van kwalificerende broedvogels in het noordelijk deel van het Drents-Friese Wold (Boswachterij Appelscha, inclusief Aekingerzand) en het gehele Drents-Friese Wold in de periode 1993-1997, 1996 en 2004.

Soort	Boswachterij Appelscha ¹		Gehele Drents-Friese Wold		
	1996	2004	2004 ^{1,3}	1993-1997 ²	Instandhoudingsdoelstellingen ⁴
Wespendief	4	4	7	7	>5
Zwarte specht	3	3	17	26	>20
Boomleeuwerik	37	61	111	89	>80
Grauwe klauwier	0	0	13	5	>6
Dodaars	0	2	27	14	>15
Draaihals	0	0	1	3	>5
Paapje	0	0	20	16	>15
Roodborsttapuit	8	24	136	43	>40
Tapuit	9	20	32	61	>60

1. Gegevens volgens van Manen (2004)

2. Gemiddeld aantal territoria (van Roomen *et al.* (2000))

3. Inventarisatiegegevens van SOVON

4. Concept instandhoudingsdoelstellingen opgesteld door Provincie Drenthe

Rode lijst vogels en 'nieuwe soorten'

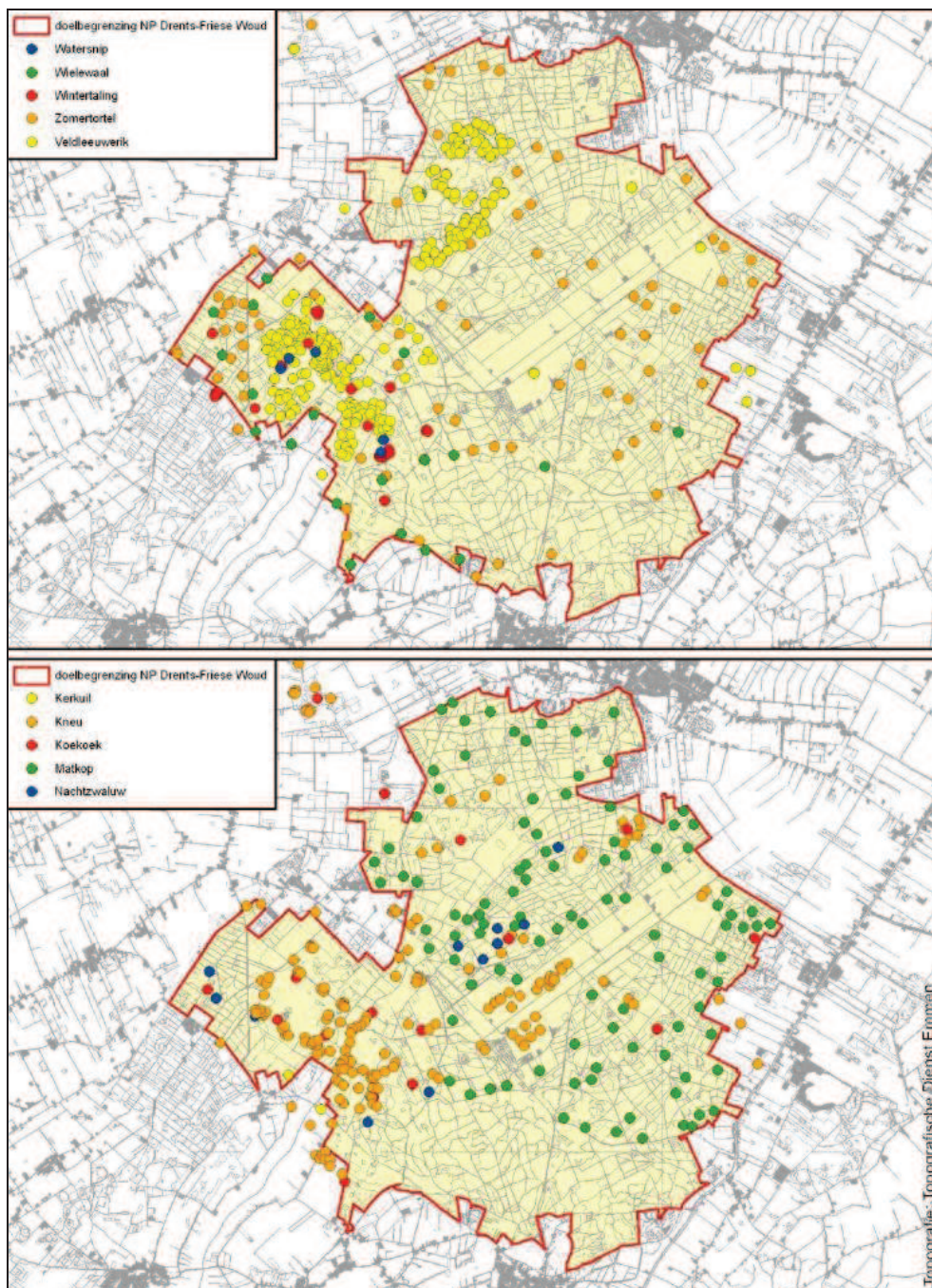
In het Nationaal Park Drents-Friese Wold komen ook diverse Rode lijst soorten voor. De verspreiding van de soorten is weergegeven in de figuren 3a en 3b. De meest kwetsbare zijn die soorten met een geringe populatie-omvang of soorten die sporadisch in het gebied broeden en/of foerageren. Het gaat hier dan met name om de Kraanvogel (niet op kaart), Nachtzwaluw en Duinpieper (niet op kaart).

Daarnaast zijn er een aantal soorten die weliswaar nog niet (of sporadisch) in het gebied zijn gesignaleerd, maar waar het gebied als gevolg van beheersmaatregelen in de toekomst wel geschikt voor wordt. Het gaat hier dan ook voornamelijk om soorten die zich concentreren in de open gebieden in het stroomdal van de Vledder Aa en de Tilgrup bij Oude Willem.

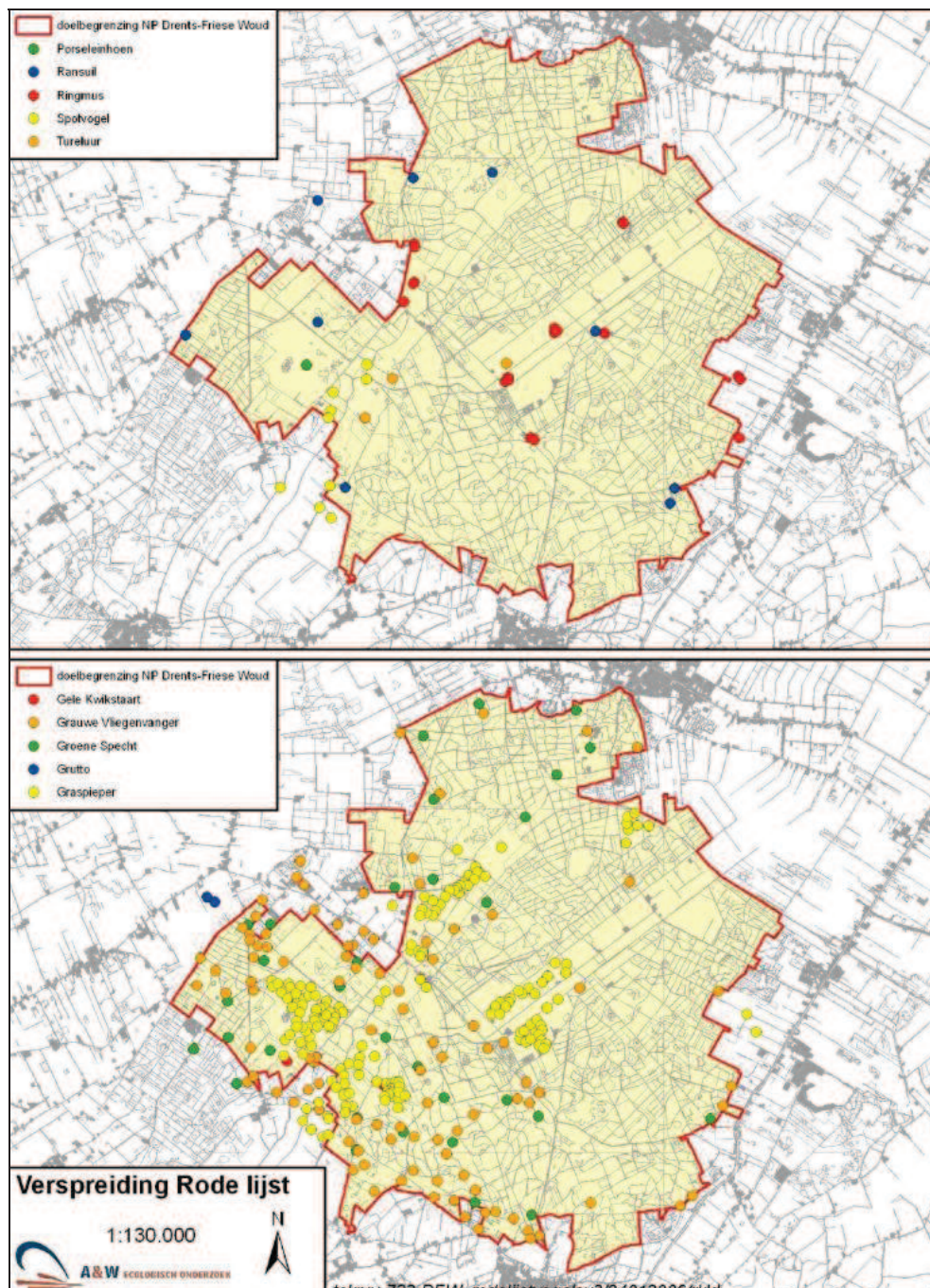
Zoogdieren

Het aantal voorkomende soorten zoogdieren in het Drents-Friese Wold is groot. Het betreft merendeels vrij algemene tot algemene soorten, zoals Egel, Bosspitsmuis, Huisspitsmuis, Mol, Vos, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Ree, Rosse woelmuis, Aardmuis, Veldmuis, Bosmuis, Haas en Konijn. Hoewel deze algemene soorten wettelijk beschermd zijn in het kader van de Flora en Faunawet, behoren ze tot de lichtste beschermingscategorie.

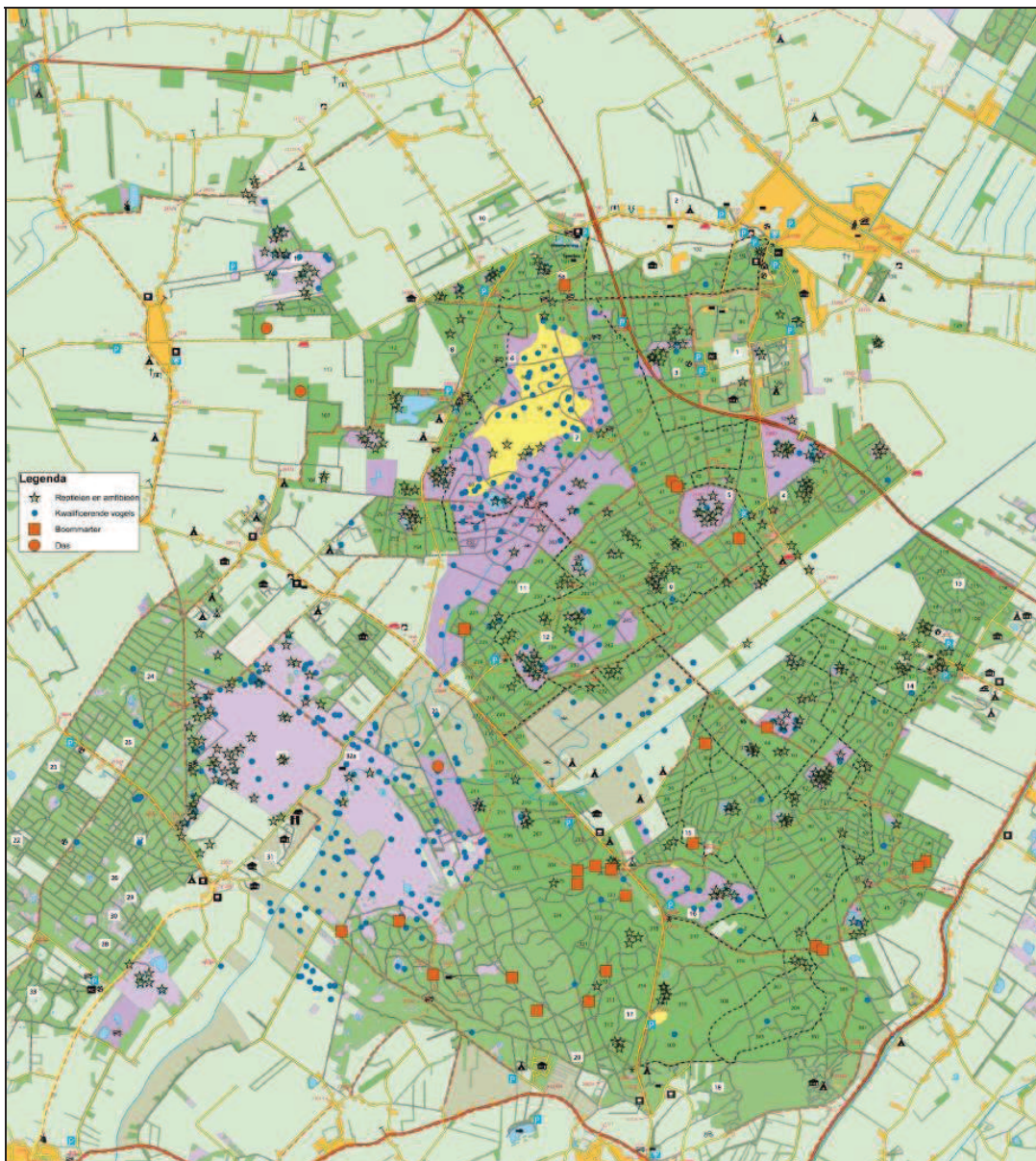
Naast deze algemene zoogdieren komen er in het Drents-Friese Wold ook zwaar en middelzwaar beschermde zoogdiersoorten voor, waaronder de Das, Boommarter, Eekhoorn, Steenmarter en verschillende soorten vleurmuizen.

Figuur 3a. Verspreiding Rode Lijst vogelsoorten

Figuur 3b. Verspreiding Rode Lijst vogelsoorten

Figuur 4. Verspreiding kwetsbare zoogdieren

De Das komt binnen het Nationaal Park uitsluitend in het noordwestelijk deel voor (figuur 4 grote rondjes). De soort leeft in burchten in een groot aantal verschillende typen leefgebieden. Bossen vormen zijn habitat, maar ook kleinschalig landschap met loofbosjes, houtwallen, heggetjes, akkers, boomgaarden en natte graslanden.

De Boommarter (figuur 4 blokjes) komt binnen het Nationaal Park met name voor in het deelgebied Berkenheuvel en op enkele andere plaatsen waar sprake is van oudere bossen. Een voorwaarde voor zijn voorkomen is de ruime aanwezigheid van bomen met holten, met name eikenbomen.

Amfibieën en reptielen

Voor wat betreft reptielen komen er in het Drents-Friese Wold vijf soorten voor, namelijk de Adder, Gladde slang, Hazelworm, Ringslang en Levendbarende hagedis. Het gebied is verder ook van belang voor algemeen voorkomende amfibiesoorten en streng beschermde amfibiesoorten, zoals de Heikikker en de Kamsalamander.

2. 4. Mogelijke effecten recreatieroutes op de natuur

In deze paragraaf schetsen we een beeld van de (mogelijke) knelpunten tussen de natuurwaarden en de bestaande recreatieroutes in het Drents-Friese Wold. Uitgangspunten die hierbij zijn gehanteerd betreffen:

1. De verspreiding van kwalificerende en kritische diersoorten ten opzichte van de huidige recreatieroutes (zie paragraaf 2.3).
2. De gevoeligheid van individuele vogel- en zoogdiersoorten voor landrecreatie, zoals uitgebreid geschetst in bijlage 2 van dit rapport
3. Uitspraken van beheerders waar knelpunten liggen en/of waar deze kunnen worden verwacht (zie bijlage 1)
4. Conclusies van de "Ecologische voortoets recreatie in en rond het Drents-Friese Wold" (Van der Heijden 2005). Uit deze voortoets zijn een aantal conclusies naar voren gekomen over de (mogelijke) effecten van nabijgelegen recreatievoorzieningen op kwalificerende natuurwaarden en een voorstel voor een pakket maatregelen om de duurzame instandhouding van kwalificerende natuurwaarden in het Drents-Friese Wold te waarborgen.

Hieronder worden de knelpunten per soortgroep (vogels, zoogdieren, amfibieën/reptielen en vegetaties) besproken.

Vogels

Recreatiedruk op Aekingerzand

De recreatiedruk op de kwalificerende vogelsoorten is van alle open gebieden het hoogst op en rond het Aekingerzand; in de huidige situatie is het Aekingerzand via meerdere parkeerplaatsen langs de Canadaweg bereikbaar. Daarnaast bevinden zich op en rond het Aekingerzand meerdere wandelroutes, ruiterroutes, een kruispunt van fietspaden en een uitkijktoren.

Op het Aekingerzand bevinden zich belangrijke kernpopulaties van Roodborsttapuit, Tapuit en Boomleeuwerik die in meer of minder mate gevoelig zijn voor landrecreatie (zie bijlage 2). Deze kernpopulaties worden in belangrijke mate doorsneden door allerlei wandel- en fietspaden. Daarnaast vormt het gebied en de omgeving een potentieel habitat voor kritische Rode lijst soorten zoals Duinpieper en Nachtzwaluw. Ook deze soorten zijn gevoelig voor recreatie (zie bijlage 2) en ontbreken wellicht op het Aekingerzand als gevolg van de huidige recreatiedruk.

Ondanks de verwachte verstoring van kwalificerende vogelsoorten op en rond het Aekingerzand, is het aantal territoria van Boomleeuwerik, Tapuit,

en Roodborsttapuit in de Boswachterij Appelscha sinds 1996 toegenomen (zie tabel 1). Dit als gevolg van de beheersmaatregelen c.q. natuurontwikkeling in de afgelopen tien jaar. Er zijn op dit ogenblik dus geen aantoonbaar (significant) negatieve effecten op kwalificerende vogelwaarden als gevolg van de huidige recreatiedruk. Met betrekking tot de Natuurbeschermingswet bestaan er daarom op dit moment geen conflicten.

In het rapport 'Ecologische voortoets recreatie in en rond het Drents-Friese Wold' wordt echter wel geconstateerd dat de duurzame instandhouding van kwalificerende vogels bij een sterke toename van de recreatiedruk waarschijnlijk niet gewaarborgd is, waardoor de Natuurbeschermingswet op termijn kan worden overtreden. Maatregelen voor de toekomst zijn dan ook noodzakelijk om de duurzame instandhouding van de soorten op en in de omgeving van het Aekingerzand te waarborgen.

Recreatiedruk Doldersummerveld

In mindere mate geldt het bovenstaande verhaal ook voor het Doldersumse Veld, waar het open gebied wordt doorkruist door een fiets- en wandelpad. Ook hier geldt dat op termijn de kwalificerende waarden van het gebied bij sterke toename van de recreatiedruk in gevaar kunnen komen.

Recreatiedruk op Wapserveld en omgeving

Voor wat betreft het gebied ten zuidwesten van het Wapserveld geldt dat dit wellicht in de verdere toekomst een geschikt gebied kan zijn voor Kraanvogels. Ook hiervoor geldt dat een zonering van rustige gebieden van belang is.

Herstel populaties Draaihals en Tapuit

De populatie omvang van de Tapuit en Draaihals binnen het gehele Drents-Friese Wold voldoen niet aan de concept instandhoudingsdoelstellingen voor de SBZ zoals geformuleerd door het Ministerie van LNV en de Provincie Drenthe. Deze populaties zullen de komende tijd moeten worden hersteld, middels het nemen van beheersmaatregelen. Het instellen van rustige gebieden in een aantal terreinen, met name aan bosranden en open gebieden (kapvlakten en zandverstuivingen), waardoor verstoring wordt teruggebracht, kan één van de maatregelen zijn om voornoemde populaties te herstellen.

Verstoring van vennen

Op basis van gesprekken met beheerders komt naar voren dat Dodaars in de Grenspoel in zekere mate verstoord worden door passanten. Hoewel de soort wordt beschouwd als ongevoelig voor recreatie (afhankelijk van het voorkomen van voldoende schuilmogelijkheden, zie bijlage 2), is het niet uitgesloten dat er bij toenemende recreatiedruk op de oevers van de Grenspoel effecten optreden op de soort.

Zoogdieren

Voor zover bekend zijn er geen knelpunten bekend ten aanzien van recreatieroutes en Boommarters. De kans op knelpunten is het grootst bij de interactie tussen wandelaars met honden en boommarters. Met name jonge boommarters zijn erg kwetsbaar voor honden (mond. med. H. van Kleef).

Mogelijkerwijs is het verder extensiveren van rustige delen van het bos gunstig voor de voortplanting van Boommarters, vooral in het zuidelijk deel van het Nationaal Park.

Voor wat betreft de Eekhoorn zijn geen negatieve effecten van recreatieroutes op de soort bekend. In het Nationaal Park lijkt de soort juist vooral voor te komen in de meer bosgebieden die door recreanten intensief gebruikt worden.

De verspreiding van de Steenmarter binnen het Drents-Friese Wold is niet bekend. Ook voor deze soort geldt dat er geen negatieve effecten van recreatieroutes op de soort bekend zijn.

Voor zover bekend zijn geen knelpunten bekend ten aanzien van recreatieroutes in de buurt van dassenburchten. De grootste bedreiging is het autoverkeer, maar dat valt buiten beschouwing van dit onderzoek.

Amfibieën en reptielen

Voor wat betreft amfibieën en reptielen veroorzaakt het autoverkeer negatieve effecten op deze soorten als gevolg van "verkeersslachtoffers". Dit geldt binnen het gebied ook voor de zandwegen. Daarnaast liggen er hier en daar in het gebied knelpunten met betrekking tot fietspaden waar regelmatig Hazelwormen worden doodgereden. Bij fietspaden van asfalt of beton is het van belang dat deze geen hoge rand hebben, waardoor ze als barrière kunnen werken.

Zoals gezegd komen voor wat betreft amfibieën in het Drents-Friese Wold, naast de meer algemene soorten, ook twee streng beschermde amfibie-soorten voor namelijk de Heikikker en de Kamsalamander. Met betrekking tot de Heikikker is mogelijk een effect te verwachten bij een zeer intensieve betreding van een aantal oevers in het Drents-Friese Wold.

Overige soorten

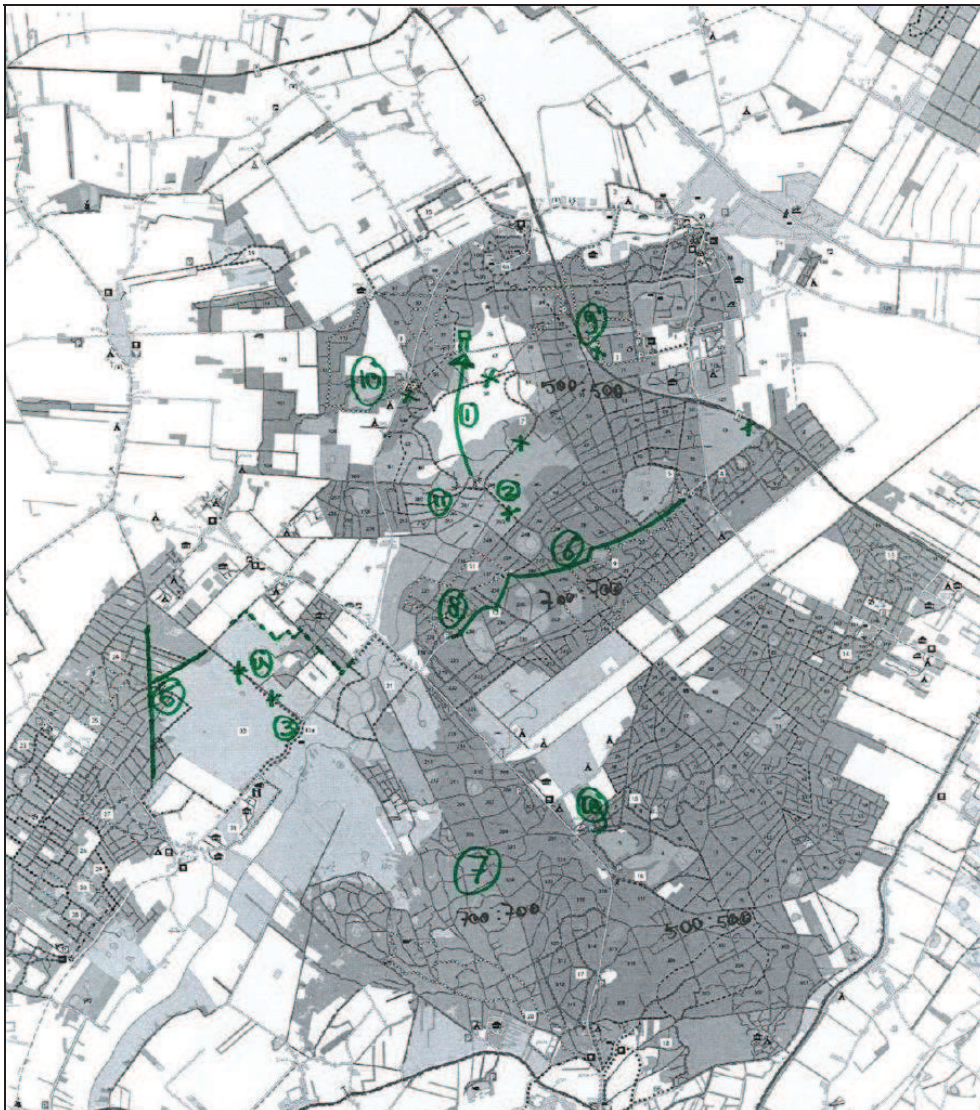
Voor wat betreft vlinders, insecten en libellen zijn over het algemeen geen negatieve effecten te verwachten als gevolg van recreatieroutes, met uitzondering van een ven bij de N381 waar op dit ogenblik een parkeerplaats is gesitueerd en waar kwetsbare libellen voorkomen. Met betrekking tot kwalificerende vegetaties is er een knelpunt met betrekking tot betreding van kwetsbare vegetaties aan de Grenspoel.

2. 5. Wenskaart recreatieroutes vanuit natuur

In deze paragraaf presenteren we een wenskaart recreatieroutes, gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- Het landschapsecologisch toekomstbeeld zoals geschetst in paragraaf 2.2;
- De geconstateerde knelpunten tussen recreatie en natuur zoals aangegeven in paragraaf 2.4.;
- De conclusies, geconstateerde knelpunten én oplossingsrichtingen zoals geformuleerd in het rapport "Ecologische voortoets van de effecten van recreatie in en rond het Drents-Friese Wold" (van der Heijden 2005).

De wenskaart is weergegeven in figuur 5.

Figuur 5. Wenskaart recreatieve routes vanuit natuur

In het onderstaande worden de diverse onderdelen van de wenskaart besproken. De daarbij genoemde nummers corresponderen met de nummers in figuur 5.

1. Verplaatsing uitkijktoren Aekingerzand

Een verplaatsing van de uitkijktoren in noordoostelijke richting verschuift de recreatiedruk en sluit aan bij de gewenste zonering zoals aangegeven in het BIP. Hierbij bevinden de drukkere gebiedsdelen zich in onder andere de noordoostelijke hoek rondom het Bezoekerscentrum. De uitkijktoren wordt verplaatst naar een locatie aansluitend de "witte" wandelroute aan de rand van het open gebied. Dit heeft tegelijk als voordeel dat de toren te voet vanuit het Bezoekerscentrum bereikbaar is. De meest noordelijk gelegen parkeerplaats aan de Canadaweg dient als parkeervoorziening voor een bezoek aan de uitkijktoren. Deze parkeerplaats wordt daartoe opgevaardeerd.

Een belangrijk argument om de toren te verplaatsen, is het gegeven dat de attractie veel publiek aantrekt, niet alleen via de gemarkeerde wandel- en fietspaden, maar ook vanuit de parkeerplaatsen aan de Canadaweg, waarbij bezoekers dwars door het stuifzand, de verruigde graslanden en de heide zich richting de toren begeven. Het gebied dat door deze recreanten wordt betreden is van belang als bestaand en potentieel geschikt broedgebied voor verschillende kwalificerende vogels van open gebieden, zoals Boomleeuwerik (gemiddeld verstoring gevoelig), Roodborsttapuit (gemiddeld verstoring gevoelig) en Tapuit (verstoring gevoelig). Door de toren te verplaatsen wordt de aantrekkende werking van de toren verschoven naar het noordoosten. De verwachting is dat hierdoor het gebied rondom de huidige uitkijktoren rustiger wordt waardoor de duurzame instandhouding van de soorten ook op lange termijn bij toename van de recreatiedruk gewaarborgd blijft.

De parkeerplaats aan de Canadaweg - aan de zijde van het Aekingerzand - wordt niet meer als zodanig op kaart en langs de weg bewegwijzerd. Zie ook tevens onder punt 2 het opheffen van de rode wandelroute nr.7.

2. Minder recreatieroutes door het Aekingerzand

Een aantal wandel- en fietsroutes op en rond het Aekingerzand doorsnijden op verschillende punten de kernpopulaties van de Boomleeuwerik, Roodborsttapuit en Tapuit evenals de potentieel geschikte habitats voor de doelsoorten Nachtzwaluw (gevoelig voor recreatie) en Duinpieper (gevoelig voor recreatie). Om de rust in en rond het Aekingerzand voor deze soorten te vergroten en voor de toekomst te waarborgen, worden ten aanzien van de wandelroutes in het gebied de volgende met elkaar samenhangende aanpassingen voorgesteld.

De huidige "rode" wandelroute (nr. 7) over het Aekingerzand wordt opgeheven. In combinatie met het opheffen van de "rode route" wordt de parkeerplaats bij het huidige startpunt (Canadaweg) niet langer op kaart of met bebording aangegeven. Het Aekingerzand blijft weliswaar opengesteld, maar het gebruik van routes in de directe omgeving van het Bezoekerscentrum wordt gestimuleerd, evenals het gebruik van de "witte" route vanaf de Canadaweg. Honden worden (te allen tijde) niet meer toegestaan in de

open gebieden van het Aekingerzand (ditzelfde geldt ook voor Doldersummerveld en Wapserveld).

Het huidige (schelpen)fietspad vanaf de huidige uitkijktoren (langs de watermeter) in zuidelijke richting over de beekloop wordt opgeheven, evenals verwijzing in routes of bebording naar deze doorsteek. Hierdoor worden toekomstige problemen met hogere waterstanden voorkomen en wordt de openheid van het beekdal in landschappelijk opzicht meer geaccentueerd. Om dezelfde reden wordt de huidige ruiterroute langs hetzelfde tracé verlegd in westelijke richting naar de beekoversteek van de Bosweg. Het huidige zandpad zal ter hoogte van de beekoversteek verder vernatten, waarbij gebruik van dit pad mogelijk blijft, maar wel moeilijker wordt. Op het huidige kruispunt bij de uitkijktoren dient dan wel direct duidelijk te zijn dat het om een moeilijker toegankelijk pad gaat.

3. Parkeren langs Huenderweg bij Lange Drift opheffen

Ter hoogte van de Lange Drift wordt langs de Huenderweg nog geparkeerd en bevindt zich tevens een informatiebord. Het gebruik van deze plek als startpunt voor routes wordt bij voorkeur verplaatst naar Doldersum. Dit past in de gewenste zoning waarbij het Nationaal Park van buiten naar binnen wordt ontsloten en niet andersom.

4. Verplaatsen fietspad en -route over Doldersummerveld.

Om het Doldersummerveld rustiger te maken voor de kwalificerende soorten (zie argumentatie Aekingerzand punt 2 en 3) wordt het bestaande (schelpen) fietspad verplaatst van de Lange Drift naar de Keukenlaan, aansluitend op het fietspad langs de Bosweg-Huenderweg.

5. Afsluiten zandwegen voor gemotoriseerd verkeer

Een aantal onverharde paden in het gebied wordt gebruikt door gemotoriseerd verkeer. Deze wegen werken versturend op bosvogels (zie bijlage 2). Ook vallen op deze paden onder reptielen en amfibieën regelmatig verkeersslachtoffers. Door deze paden alleen open te stellen voor fietsers zal het voornoemde effect sterk afnemen. Hierdoor worden negatieve effecten voor vogels en reptielen in ieder geval voorkomen. Daarnaast zorgt het afsluiten van de zandpaden voor een betere zoning van buiten naar binnen, doordat bezoekers auto's niet langer in het gebied zelf kunnen parkeren.

6. Afsluiten "klinkerweg" langs Waterse Veld voor autoverkeer

Vanwege dezelfde argumentatie als bij de vorige wensmaatregel wordt deze weg afgesloten voor autoverkeer. Als bijkomend voordeel heeft dit dat de weg aantrekkelijker wordt voor fietsers, hoewel ook in de huidige situatie de klinkerweg nauwelijks wordt gebruikt.

7. Extensiveren van bospaden

Op veel plaatsen in het Nationaal Park kan de dichtheid van bospaden worden verminderd, bij een gelijkblijvende ontsluiting met recreatieroutes. In met name de boswachterij Smilde en Appelscha komen bosvakken voor met een hoge paddichtheid als gevolg van het oorspronkelijk vrij intensieve bosbeheer. Deze paden zijn overigens ook nooit voor recreatie bedoeld.

Het wensbeeld is de volgende extensivering:

Deelgebied	Huidige situatie (bij benadering)		Gewenste situatie (bij benadering)	
	Bosvakken	paddichtheid	bosvakken	Paddichtheid
Berkenheuvel	400 – 400 m.	100 m/ha	700 – 700 m.	60 m/ha
Ganzenpoel e.o.	400 – 400 m.	100 m/ha	700 – 700 m.	60 m/ha
Dieverzand	500 – 500 m.	80 m/ha	500 – 500 m.	80 m/ha
Hoogersmilde	150 – 150	260 m/ha	500 – 500 m.	80 m/ha
Appelscha	200 – 200	200 m/ha	500 – 500 m.	80 m/ha

De bosgebieden in het Drents-Friese Wold zijn van groot belang voor Boommarters, aangezien het hier een van de weinige gebieden in het noorden van Nederland betreft waar de Boommarter zich voortplant. Door de bospaden te extensiveren zal de rust in het gebied toenemen waardoor de overlevingskansen van jonge Boommarters - die af en toe door loslopende honden worden doodgebeten - zullen toenemen. Daarnaast zal toename van de rust ten gunste komen van verschillende algemene en kwetsbare en kwalificerende bosvogels, zoals Wespandief en Zwarte specht.

8. Extensiveren kerngebied rond Ganzenpoel

Vanuit de gedachte dat de ontsluiting van buiten naar binnen dient plaats te vinden wordt het kerngebied rond Ganzenpoel voor wat betreft de recreatieve inrichting geëxtensiveerd. Concreet betekent dit, dat gekoppeld aan de opschaling van de grootte van de bosvakken, eveneens de witte wandelroute (11), wordt verwijderd. De rode route (12) en de parkeerplaats blijven gehandhaafd.

De rode route (21) op het terrein van Natuurmonumenten blijft bestaan maar wordt in de toekomst niet meer bewegwijzerd. Hierdoor zal de rust in dit deel van het Waperserveld, met name voor de Roodborsttapuit, verder toenemen. Vanwege de ligging in het kerngebied van het Drents Friese Wold dient wel monitoring plaats te vinden naar van de mogelijk verstorende werking van deze route op de essentiële natuurwaarden.

9. Extensiveren parkeren (Bosweg Diever en N381)

Momenteel zijn er zowel op de recreatiekaart als door middel van bebording een drietal parkeerplaatsen aangegeven langs de Bosweg vanaf Diever. Vanuit de gedachte om meer vanaf de rand te ontsluiten en meer rustige zones te creëren in Berkenheuvel en de kern (ten behoeve van bosvogels en Boommarter), is het gewenst om van de drie parkeerplaatsen één hoofdparkeerplaats aan te wijzen met voldoende voorzieningen en de overige parkeerplaatsen te extensiveren. Concreet betekent dit dat de parkeerplaats bij de Hoekenbrink blijft bestaan en de parkeerplaats bij Oude Willem wordt opgeheven. De parkeerplaats bij Witte Bergen wordt opgevoerd tot hoofdparkeerplaats. Deze parkeerplaats wordt reeds veel gebruikt door bewoners uit de omgeving. Wandelroutes in het gebied worden op deze parkeerplaats aangesloten.

Langs de N381 is momenteel sprake van drie parkeerplaatsen. Deze kunnen - vanwege de aanpassingen aan de weg waarbij kruisingen ongelijkvloers worden gemaakt - alle drie verdwijnen.

10. Aanpak oevers Aekingermeer

Het Aekingermeer in zijn geheel, maar in het bijzonder de zuidoostoever is van groot belang voor de streng beschermde Heikikker. Bij de huidige, maar zeker bij toenemende recreatiedruk is er een gerede kans dat het duurzaam voortbestaan van de Heikikker in gevaar komt. Dit als gevolg van sterke betreding van de oevers (aantasting oevervegetatie) én het laten zwemmen van honden in dit deel van het Aekingermeer (aantasting van 'eiclumps' in het voorjaar). Verder leidt het huidige gebruik van het Aekingermeer tot versnippering binnen het Habitatrichtlijngebied Drents-Friese Wold. Dit leidt tot een verminderde uitwisseling van populaties beschermde amfibieën en zoogdieren tussen de Boswachterij Appelscha en de Schaoepedobbe. Om deze knelpunten op te lossen wordt voorgesteld de oevers op een aantal punten minder toegankelijk te maken voor recreanten en de overblijvende oevers wellicht aantrekkelijker te maken. Hierdoor wordt het duurzaam voortbestaan van de Heikikker en beschermde plantensoorten aan de oever in de toekomst gewaarborgd.

11. Betreding oevers vennetjes als Grenspoel verminderen

Door verplaatsing van de uitkijktoren en verwijdering van de rode wandelroute op het Aekingerzand (zie punt 2) is de verwachting is dat de oevers van de Grenspoel rustiger worden, zodat hier minder betreding plaatsvindt van kwetsbare en kwalificerende vegetaties. Verder is de verwachting dat het aantal zwempartijen van honden in het voorjaar afneemt, waardoor verstoring van Dodaars afneemt en er minder 'eiclumps' van Heikikkers worden aangetast.

Ook de afsluiting van de parkeerplaats op de N381 aan het ven bij de Kraaiheide pollen is gewenst. Reden hiervoor is de toenemende eutrofiëring (negatief effect op planten en kwetsbare libellen) van de poel als gevolg van sanitaire handelingen door automobilisten. Overigens is het maar de vraag of dit het gevolg is van recreatief verkeer.

12. Minder verstoring Kraanvogels langs Wapserveld.

Langs de Beek Vledder Aa loopt een sluiproute die sterk verstoring werkt op de aldaar pleisterende Kraanvogels. In het kader van het versterken van de mogelijkheden van nieuwe soorten, dient deze sluiproute te worden aangepakt. Het gebied waar kraanvogels kunnen komen wordt hierdoor rustiger.

3. ROUTES VANUIT WENSBEELD RECREATIE EN TOERISME

3. 1. Inleiding

Naast afstemming van de recreatieroutes op de beschermde natuurwaarden, bestaan er in het Drents-Friese Wold ook de nodige wensen vanuit de recreatiesector. Zoals eerder al is aangegeven is de in het BIP vastgestelde zonering van functies in het Drents-Friese Wold tot op heden, wel gedeeltelijk, maar nog niet integraal vertaald naar een herziening van de routestructuur.

Het wensbeeld recreatieroutes vanuit recreatie en toerisme is tot stand gekomen op basis van:

- *De recreatiedoelstellingen in het BIP;*
- *Uitkomsten uit onderzoek naar recreatie in het Drents-Friese Wold (IBN, 1999);*
- *Uitkomsten uit onderzoek naar de fietsroutestructuur in het Drents-Friese Wold (1998);*
- *De uitkomsten van verkenning Natuurlijke Recreatie in case study gebied Drents-Friese Wold door Milieufederatie Drenthe (2005);*
- *De werkbijeenkomst met recreatieorganisaties op 4 november 2005;*
- *De werkbijeenkomst over recreatie met terreinbeheerders op 12 januari 2006;*

3. 2. Recreatief toekomstbeeld Drents-Friese Wold

De basis voor het recreatief toekomstbeeld voor het Drents-Friese Wold wordt gelegd in het BIP. Hierin wordt voor het ruim 6.000 hectare grote gebied een zonering aangegeven, waarbij de opvang van recreatie voornamelijk plaatsvindt gekoppeld aan de kernen Appelscha en Diever. De schaal van het Nationaal Park leent zich bij uitstek voor het realiseren van een rustige kern, mits de ontsluiting van het gebied van buiten naar binnen plaatsvindt en niet andersom.

Het realiseren van een rustige kern past ook in het aanbieden van meerdere belevingsmogelijkheden in het Nationaal Park: van gezellig druk in kernen als Appelscha en Diever tot rustig en stil langs de beekloop in het hart van het Nationaal Park.

Daarnaast is in recentere rapporten in toenemende mate aandacht gegeven aan de relatie tussen recreatie in het Nationaal Park en recreatie in de gebieden er om heen. Zo leent het kleinschalige landschap rondom Diever, Doldersum en Appelscha zich bij uitstek voor aantrekkelijke recreatieve routes. Dit komt ook tegemoet aan de ligging van veel recreatiebedrijven aan de rand van het Nationaal Park. De routestructuur kan met name aan de rand van het Nationaal Park worden geïntensiveerd in combinatie met een extensivering in het hart van het Nationaal Park.

3. 3. Recreatie in het Drents-Friese Wold

Dagrecreatie en verblijfsrecreatie

Ongeveer de helft van de recreatieve bezoeken aan het Drents-Friese Wold is afkomstig van dagrecreanten uit met name de Noordelijke provin-

cies (IBN, 1999). Deze bezoekers hebben belang bij een duidelijke samenhang tussen invalswegen, parkeergelegenheid en de recreatieve fiets-, wandel- en ruiterroutes. De overige helft van de recreatieve bezoekers is afkomstig van verblijfsrecreanten die overnachten bij de verschillende recreatiebedrijven in en om het Nationaal Park. Voor deze bezoekers is vooral de aansluiting van routes en voorzieningen op recreatiebedrijven van belang. Zowel dag- als verblijfsrecreanten hebben gezamenlijk belang bij een goede aansluiting van recreatieroutes op bezienswaardigheden, horecagelegenheden de omliggende dorpjes. Een voor de recreant aantrekkelijk landschap is niet per definitie hetzelfde als een voor natuur belangrijk gebied. Afwisseling en variatie in landschappen is wel van belang, evenals een variatie in drukte en rust.

Het Drents-Friese Wold is een echt fietsgebied. Uit onderzoek blijkt dat gemiddeld zo'n 63% van de bezoekers heeft gefietst gedurende de onderzoeksdag. Door 37% van de bezoekers is op de onderzoeksdag gewandeld en circa 25% van de bezoekers heeft overige activiteiten ondernomen. Hieruit blijkt dat bezoekers gedurende een dag meerdere activiteiten ondernemen. Slechts 1% van de ondervraagden gaf aan de betreffende onderzoeksdag te hebben paard gereden (IBN, 1999)

De meest gebruikte recreatievoorzieningen in het Drents-Friese Wold zijn: fietspaden (65%), zitbanken (36%), wandelpaden (33%), gemarkeerde wandelroutes (32%), parkeerplaatsen (32%) en wegwijzers/paddestoelen (32%).

Over het algemeen zijn recreanten dik tevreden over het Nationaal Park Drents-Friese Wold. Ruim 96% van de respondenten geeft aan dat het bezoek aan de verwachtingen heeft voldaan. Daarnaast zijn er nog wel kritiekpunten. De belangrijkste kritiekpunten zijn: te smalle fietspaden, te weinig (picknick)banken, onaangelijke honden én teveel toeristen.

Voor het toekomstperspectief van de toeristisch-recreatieve sector is vooral een aantal maatschappelijke ontwikkelingen van belang: de toename aan vrije tijd van burgers (vooral de oudere), de afname van de gemiddelde gezinsgrootte (met als gevolg vaker kortere vakanties), sterkere individualisering (met hoge eisen aan kwaliteit en variatie als gevolg) en de groei van het natuurtoerisme.

3. 4. Wenskaart recreatieroutes vanuit recreatie en toerisme

Op basis van de hiervoor beschreven paragrafen is de volgende wenskaart recreatieroutes vanuit recreatiebelang opgesteld. Deze is weergegeven in figuur 6. De nummers in deze figuur corresponderen met de nummers in de onderstaande tekst.

Figuur 6. Wenskaart recreatieve routes vanuit recreatie en toerisme

1. Meer wandelroutes bij bestaande recreatiebedrijven en dorpen

Vooral aan kortere wandelroutes bij bestaande recreatiebedrijven en dorpen is behoefte. Deze routes hoeven niet veel langer te zijn dan drie tot vijf kilometer. Voor veel recreanten maakt het niet uit waar de routes precies liggen, als ze maar goed aansluiten op vertrekpunten.

Concreet leven er wensen om bij Zorgvlied een nieuwe wandelroutes rondom het dorp te realiseren. Verder leeft de wens om bij recreatiebedrijf

“De Vrije Vogel” - net buiten het Nationaal Park - een wandelroute te realiseren. Gezien de verdeling van wandelroutes ligt het voor de hand om ook aansluitend op landgoed 't Wildrijck een nieuwe wandelroute te realiseren. Ten slotte bestaat de wens om tussen het Drents-Friese Wold en het Ooster- en Westerzand meer recreatieroutes te realiseren, bijvoorbeeld langs de beekloop van de Kwasloot bij Diever. In het bosgebied bij Hoogersmilde heeft Plaatselijk Belang recentelijk een nieuwe wandelroute uitgezet.

2. Fietspadenstructuur opwaarderen

Er is behoefte aan een duidelijke hoofdstructuur van fietspaden met voldoende breedte in het Nationaal Park. In de meeste gevallen dient deze breedte te liggen tussen 1.80 meter en 2.20 meter. Een eerdere aanbeveling (onderzoek fietspaden, 1998) om de hoofdstructuur aan te leggen in beton wordt niet overgenomen. Er zijn trajecten waar de hoofdstructuur over het Aekingerzand of het Wapserveld ligt en waar een schelpenverharding beter passend is. Daarnaast zijn er nog enkele paden die langs onverharde zandpaden lopen. Om te voorkomen dat auto's op het fietspad komen zijn hierlangs scheidingspaaltjes aangebracht die als onplezierig worden ervaren door fietsers. Indien de zandpaden worden afgesloten voor gemotoriseerd verkeer kunnen deze scheidingspaaltjes worden verwijderd. Ten slotte is het van belang dat de kruispunten van fietspaden - met name langs de hoofdstructuur - voldoende overzichtelijk zijn. Hiervoor zal plaatselijk extra moeten worden gesnoeid. In combinatie hiermee kunnen op dergelijke kruispunten extra picknickbankjes worden aangelegd.

Fietspaden die geen onderdeel (meer) vormen van de hoofdstructuur blijven toegankelijk en begaanbaar, maar worden niet meer als zodanig in het veld én op kaart aangegeven.

3. Afsluitingen fietsoversteken N381 opvangen

De N381 wordt opgevaardeerd, waarbij verschillende overgangen tegen het licht worden gehouden en op bepaalde plaatsen ongelijkvloers worden gemaakt. De twee wegkruisingen voor autoverkeer (en fietsers) bij het Bezoekerscentrum en bij De Roggeberg blijven intact. Tussen deze kruisingen liggen momenteel nog een drietal oversteken van fietspaden, waarvan bekend is dat er uiteindelijk een ongelijkvloerse (en dus veiligere) kruising overblijft. Vanuit de recreatieve routestructuur is het wenselijk dat voor de meest noordelijke kruising wordt gekozen. Hiermee blijft een aansluiting tussen Appelscha en het Bezoekerscentrum via een toeristisch aantrekkelijke pad gewaarborgd. Dit betekent wel dat de op termijn doodlopende paden bij De Bongerd moeten worden verwijderd en een goede verwijzing plaatsvindt naar de overblijvende kruisingen.

4. Hoofdstructuur van ruiterspaden en menroutes

Er is behoefte aan een aantal duidelijke hoofdroutes voor ruiters en aangespannen wagens. Deze hoofdroutes vormen bij voorkeur een aaneengesloten stelsel van vooral langere rondgaande routes. Met name de overgangen over de bosweg bij Diever zullen verkeersveiliger moeten worden gemaakt door bijvoorbeeld te voorkomen dat een aanspanning halverwege op

de weg komt te staan bij het openen van een toegangspad. In combinatie met de hoofdstructuur van ruiterspaden en menroutes dienen duidelijke opstappunten te worden aangegeven bij het Bezoekerscentrum in Appelscha, de Walhof te Diever én eventueel bij een nieuw te realiseren opstappunt bij Hoogersmilde.

Aandachtspunt bij het afsluiten van zandwegen (met paaltjes) is het mogelijk blijven van het gebruik van deze wegen door menners. Tevens geldt als aandachtspunt dat voldoende oversteken voor menners over de N381 beschikbaar moeten zijn gelet op het grote aantal maneges ten noorden van deze weg.

5. Bereikbaarheid uitkijktoren Aekingerzand

Momenteel is de uitkijktoren bij het Aekingerzand te voet slecht bereikbaar vanuit het Bezoekerscentrum. De reden hiervoor is dat de afstand voor veel mensen te groot is. Bij een verplaatsing van de uitkijktoren in de richting van het Bezoekerscentrum wordt dit probleem opgelost.

6. Verhoging voorzieningenniveau parkeerplaatsen

Het aantal parkeerplaatsen in het Drents-Friese Wold is momenteel hoog. De meeste parkeerplaatsen hebben een zeer beperkt voorzieningenniveau. Het is van belang dat het voorzieningenniveau van de hoofdparkeerplaatsen wordt verbeterd. Deze voorzieningen kunnen betrekking hebben op picknickbankjes, informatievoorzieningen en in bepaalde gevallen toiletten.

7. Verbeteren kwaliteit bestaande wandelroutes

Variatie in landschappen is belangrijk voor de beleving van recreanten. Bij fietsroutes is dit veelal eenvoudiger te realiseren dan bij wandelroutes, gezien de kortere afstanden van de laatste categorie. Met name in bosgebieden zijn wandelroutes snel eentonig omdat de begroeiing monocultuur is. Door meer diversiteit in de begroeiing aan te brengen is deze variatie te bieden. Een concreet voorbeeld hiervan is de rode wandelroute (nr. 5) rondom 't Groote Veen, waar 't Groote Veen zelf eigenlijk niet beleefbaar is vanaf het pad. Het opnieuw openmaken van de overgang tussen bos en ven kan dit ven beleefbaar maken en daarmee de variatie langs de wandelroute verhogen.

8. Combineren opstapplaatsen voor routes

Het combineren meerdere routestartpunten bij een parkeerplaats vergroot de duidelijkheid voor recreanten. Hier zijn in een aantal situaties mogelijk nog verbeteringen door te voeren. Zo liggen de startpunten voor de rode wandelroute 21 en de rode wandelroute 12 bij Wateren vlak bij elkaar, maar worden niet met elkaar gecombineerd. Ditzelfde geldt voor de rode wandelroute 16 en blauwe wandelroute 15 bij de Hoekenbrink.

4. INTEGRAAL ONTSLUITINGSPLAN

4. 1. Afweging

Op voorhand lijken de wensbeelden ten aanzien van de routestructuur vanuit natuur enerzijds en recreatie anderzijds niet per definitie te conflicteren.

Weliswaar bestaat er, vanwege de aanwezige natuurwaarden, behoefte aan het extensiveren van de routestructuur in bepaalde deelgebieden, maar op andere plaatsen - meer aan de rand van het Nationaal Park - bestaan ook mogelijkheden voor nieuwe routes. De wenskaart vanuit natuur kan dan ook worden gecombineerd met de wenskaart vanuit recreatie. Dit leidt tot een integraal ontsluitingsplan zoals is geïllustreerd op de volgende bladzijde. Kerngedachte van dit integrale ontsluitingsplan is dat een extensivering van de routestructuur in de kern, gepaard kan gaan met een intensivering van de routestructuur aan de rand van het Nationaal Park. Dit levert in veel gevallen tegelijk ook een meerwaarde op voor bestaande recreatiebedrijven die - enkele uitzondering daargelaten - ook vooral aan de rand van het Nationaal Park liggen.

4. 2. Toelichting bij kaart integraal ontsluitingsplan

Fietsroutes

- Duidelijk kiezen voor een hoofdstructuur met voldoende breedte 1.80 - 2.20 meter en voorzieningen langs de fietspaden (bebording en bankjes);
- Afsluiten schelpenfietspad over bovenloop beek in Aekingerzand;
- Verleggen fietspad over Doldersumse Veld naar Keukenlaan;
- Aangeven noordelijke fiets-oversteek over N381 als onderdeel van hoofdstructuur, overige fietsoversteken naar Bosweg leiden ter hoogte van De Bongerd;

Wandelroutes

- Rode wandelroute nr. 7 komt te vervallen;
- Nieuwe wandelroute rondom "De Vrije Vogel" realiseren;
- Witte wandelroute nr. 11 komt te vervallen;
- Nieuwe wandelroute rondom Zorgvlied realiseren;
- Startpunt parse wandelroute nr. 32 verplaatsen naar Doldersum;
- Wandelroute nr. 21 niet meer bewegwijzeren op kaart en in het veld;
- Nieuwe wandelroute bij landgoed 't Wildrijck realiseren;
- Nieuwe wandelroute bij Kwasloot (Diever) realiseren;
- Wandelroutes waar mogelijk gevarieerder maken (bijvoorbeeld wandelroute 5, zie hoofdstuk 3);
- Wandelpad langs Vledder Aa op het Wapserveld minder aantrekkelijk maken;

Ruiter- en menroutes

- Oversteek ruiterroute Aekingerzand komt te vervallen;
- Nieuwe rondgaande hoofdstructuur ruiterroutes, verplaatsing oversteek beekloop naar Wateren in combinatie met gedeeltelijk nieuw traject;

- Nieuw startpunt ruiters- en menroutes bij Hoogersmilde;
- Veiliger maken oversteken over Bosweg;

Overige voorzieningen en maatregelen

- Verdunnen bosvakken conform voorstel in hoofdstuk 2;
- Oevers Aekingermeer op specifieke plaatsen ontoegankelijk maken;
- Parkeerplaats langs Bosweg bij Witte Bergen opwaarderen tot hoofdparkeerplaats met aansluiting op wandelroutes; parkeerplaats bij Oude Willem opheffen;
- Parkeerplaatsen langs N381 opheffen;
- Parkeerplaats bij startpunt route 7 langs Canadaweg niet langer op kaart aangeven;
- Uitkijktoren op Aekingerzand verplaatsen;
- Zandwegen voor gemotoriseerd verkeer afsluiten en in combinatie daarmee verwijderen paaltjes langs fietspaden op de zandwegen;
- Klinkerweg langs Waterse Veld afsluiten voor gemotoriseerd verkeer.

=====

BIJLAGE 1

Overlegmomenten

BIJLAGE 2

**Achtergronden effecten
landrecreatie op vogels**

BIJLAGE 3

**Samenstelling
klankbordgroepen**

Verslag discussiebijeenkomst Ecologie, d.d. 6 oktober 2005 in het bezoekerscentrum Drents Friese Wold in Appelscha.

Aanwezig: H. Post (Staatsbosbeheer), W. de Vlieger (Staatsbosbeheer), A. Kerssies (Natuurmonumenten), H. van Wijk (Gemeente Ooststellingwerf), H. Dekker (overlegorgaan Nat. Park DFW), R. Keizer (Gemeente Ooststellingwerf), T. Jonkhoff (Gebruikersplatform Appelscha), H. Heinemeijer (Het Drents Landschap), K. Beunder (IVN Wapse), J. Mulder (particulier), E. van der Heijden (Altenburg & Wymenga ecologisch advies bv), G. Elzinga (buro Vijn).

Samenvatting voordracht E. van der Heijden met betrekking tot geconstateerde knelpunten (zie ook bijgevoegde kaarten)

Knelpunten recreatie en vogels

- Het grootste knelpunt is het Aekingerzand. Hier is de druk op kwalificerende vogelwaarden hoog door wandelaars en fietsers die vanuit de parkeerplaatsen het Aekingerzand opgaan. Ook is er vanuit verschillende recreatieve voorzieningen (vooral het bezoekerscentrum) een druk op het gebied (zie kaart met dichtheden kwalificerende vogelwaarden en beïnvloedingsgebieden recreatievoorzieningen). Vooral de loslopende honden van wandelaars vormen een probleem, evenals het wandelen buiten de paden. Een andere oorzaak van de drukte is de aantrekkende werking van de uitkijktoren op het Aekingerzand en de ligging van een aantal wandelpaden.

- Daarnaast is de druk op de Bosberg hoog. Hier zijn nauwelijks of geen bijzondere vogelwaarden. Een knelpunt (verband houdende met het bestemmingsplan) ligt hier met de realisatie van nieuwe recreatie.

- Op het Wapserveld is er een hoge recreatiedruk vanuit de aanliggende recreatiewoningen en campings, ook is deze druk verder opgelopen door de plaatsing van de uitkijktoren. Verstoring alleen vanaf de wandelpaden, aangezien het pad dwars over het Doldfersummerveld geflankeerd wordt door een hek. Verder is er hier verstoring van bosbewonende vogels door de aanwezigheid van autoverkeer op zandpaden die nog niet zijn afgesloten voor autoverkeer.

Het fietspad/bospad in de Boswachterij Appelscha, waar autoverkeer is toegestaan werkt verstorend op bosvogels

Verder bij een aantal vennen verstoring van Dodaars, met name bij de grenspoel waar het zeer druk is en bij een aantal vennen aan de Kloosterweg.

Voorgestelde oplossingsrichtingen vogels

Het is dus noodzakelijk om op het Aekingerzand rustige plekken te creëren voor vogels. De volgende maatregelen worden voorgesteld:

1. Opheffen/verplaatsen van gemarkeerde wandelroutes op het Aekingerzand en langs de vennen (Grenspoel)
2. Verplaatsen van de uitkijktoren
3. Verwijderen of onzichtbaar maken van de parkeerplaatsen aan de Canadaweg
4. Zoneren in de tijd (mensen met honden verbieden om in broedtijd het Aekingerzand op te gaan)
5. GSM wandelingen opheffen
6. Aanpassen padenstelsel

Met betrekking tot een aantal bosgebieden is het noodzakelijk om ook hier de rust voor bosvogels te verhogen. Dit kan door het afsluiten van een aantal zandpaden in het gebied voor gemotoriseerd verkeer.

Knelpunten amfibieën en reptielen

Knelpunten liggen vooral op het vlak van doodrijden van dieren door snelverkeer. Belangrijke knelpuntwegen zijn Bosweg, Kloosterweg en Huenderweg.

Het Aekingermeer herbergt een belangrijke populatie Heikikkers. Door betreding is een groot deel van de oevervegetatie van het Aekingermeer niet tot ontwikkeling gekomen. Alleen aan de zuidelijke rand is nog een oevervegetatie aanwezig. Hier leeft ook de Heikikker. Bij toenemende recreatiedruk bestaat het risico dat de oevervegetatie verder wordt aangetast en de populatie Heikikkers in gevaar komt.

Het Aekingermeer is een belangrijke verbindingszone ('stepping stone') tussen boswachterij Appelscha en Schaopedobbe. Deze verbindingszone is door de hoge recreatiedruk verstoord. Dit geldt voor amfibieën en reptielen, maar ook voor grote en schuwe zoogdieren.

Voorgestelde oplossingsrichting reptielen en amfibieën

In stand houden oevervegetatie zuidelijk deel Aekingermeer door opheffen wandelroute langs de oevers (rondje Aekingermeer met de hond is dan niet meer mogelijk). Door deze maatregel wordt het zuidelijk deel van de oever rustiger en wordt ook de functie van het gebied als verbindingszone hersteld.

Knelpunten zoogdieren

Er worden boommarters doodgebeten door loslopende honden.

Lichtverstoring op een aantal plaatsen op de weg Wateren en de Bosweg (hierdoor kunnen vleermuizen verstoord worden).

Oplossingsrichtingen zoogdieren

Creëren van meer rust in Berkenheuvel, Doeversand en Bosw. Hoogersmilde door de padenstructuur te extensiveren. Hier is natuurmonumenten overigens al mee bezig in zijn beheersgebied.

Knelpunten vegetaties

Met betrekking tot vegetaties zijn er op een paar plekken knelpunten (zie kaart):

1. Betreding van Zonedauw/Wolfsklauw vegetaties aan de grenspoel
2. Eutrofiëring van een ven aan een parkeerplaats aan de N381
3. Bij het Doldersummerveld een sluippad door Kraaiheide vegetatie
4. Betreding van vochtige heidevegetatie in de omgeving van Boschoord.
5. Betreding, sluippaden vanuit bungalowpark/camping de eikenbossen in. Dit betreffen echter geen zeldzame kwalificerende vegetaties en heeft mijns inziens geen prioriteit.
6. Aanleg van een fietspad, waardoor de hydrologie van een ven ten noorden van de Kloosterweg in gevaar komt, hoewel dit gebied buiten het Nationaal park valt.
7. Het groot aantal sluippaden bij de Bosberg
8. Een belangrijk punt van discussie en een onderwerp dat ook verband houdt met de toetsing die uitgevoerd wordt in het kader van het bestemmingsplan buitengebied Ooststellingwerf is de sterke betreding van de oevervegetaties aan het Aekingermeer. Bij toenemende recreatiedruk bestaat het gevaar dat de oevervegetaties hier verdwijnen waardoor een belangrijke verbindingszone tussen het Nationaal park en de Schaopedobbe verdwijnt.

Bovengenoemde knelpunten kunnen grotendeels worden opgeheven door aanpassing van de padenstructuur.

Uitkomsten discussie op basis van gepresenteerde knelpunten kaarten

Bestemmingsplan buitengebied Ooststellingwerf

De toetsing van het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Ooststellingwerf aan de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Flora- en faunawet (uit te voeren door buro A & W) werkt door in het project 'Herziening recreatieve infrastructuur Drents Friese Wold'. Bij de toetsing van het bestemmingsplan worden mogelijke maatregelen naar voren gebracht om bepaalde knelpunten met betrekking tot recreatie op te lossen. Deze maatregelen zullen hun uitwerking moeten krijgen in onderhavig project.

Knelpunten/oplossingsrichtingen vogels doorwerkend naar zoogdieren

- Er ligt een knelpunt met betrekking tot recreatiedruk vanuit de Dieverseweg richting het Wapserveld en Doldersummerveld. Deze druk ligt niet alleen op de daar voorkomende kraanvogels, maar ook op Tapuit en Grauwe Klauwier. Oplossing ligt wellicht in het creëren van nieuwe wandelroute ten zuiden van Doldersum, om druk in het gebied op te vangen.

- Mettertijd zal het wandelpad 'Lange Drift op het Doldersummerveld moeten verdwijnen en naar het oosten opgeschoven (verplaatsen naar Keukenlaan). Hiermee wordt de verstoring op het Doldersummerveld verlaagd.

- Er is een duidelijk knelpunt m.b.t. wandelaars die buiten de paden lopen in het gebied tussen de Eisloseweg en de Turflaan.

- Het gebied Berkenheuvel (deel Natuurmonumenten) moet beter worden gezondeerd; vanuit de parkeerplaats op de Doldersummerweg is de druk op het gebied hoog (oplossingsrichting: verplaatsen bezoekersstroom richting hoofdingang in Diever, creëren van meer wandelroutes buiten het Nationaal park).

- Berkenheuvel, Dieverzand en Hoogersmilde is van belang voor kwalificerende Zwarte specht, Wespandief en Boommarter. Om rustige delen in het gebied te creëren kunnen de wandelpaden hier worden geëxtensiverd. Op basis van de ligging van belangrijke Boommarter concentraties in het gebied kan worden nagegaan waar in eerste instantie deze extensivering kan plaatsvinden (actie: Edwin van der Heijden).

- Met betrekking tot Aekingerzand kunnen volgende maatregelen worden genomen:

- Uitkijktoren verplaatsen
- duidelijkere wandelroutes
- bepaalde gebieden afsluiten
- Bezoekers langs de randen van de kwetsbare gebieden leiden

Edwin van der Heijden zal samen met Wouter de Vlieger bovengenoemde maatregelen verder verkennen en uitwerken (actie: Edwin van der Heijden)

- De lange termijnvisie is om verblijfsrecreatie in het park uit te plaatsen. Dit geldt vooral voor het gebied 'De Oude Willem'.

Knelpunten Amfibieën en reptielen

- Het doodrijden van amfibieën en reptielen door fietsers is geen knelpunt. Wel moet bij het aanleggen van nieuwe fietspaden (betonpaden) rekening worden gehouden met de concentratie gebieden langs vennen en de randzones.

- Er zijn diverse wegen waar over de gehele lengte een knelpunt is mbt het doodrijden door snelverkeer van amfibieën en reptielen, namelijk de Bosweg en de Kloosterweg en de gehele Huenderweg. Ook op de Ten Darperweg bij Kalterbroeken (Diever) is er een knelpunt. De gemeente Westerveld heeft een knelpuntenkaart mbt amfibieën en reptielen opgesteld.

Knelpunten Vegetatie

Is niet aan bod gekomen tijdens de discussie. Kaarten met knelpunten worden door Edwin van der Heijden rondgestuurd met verzoek om opmerkingen en commentaar.

Afspraken

De gezamenlijke bijeenkomst met de klankbordgroep 'Ecologie' en 'recreatie', is gepland op 13 december 2005.

Verslag werkbijeenkomst Recreatie Project Recreatieve routes in het Drents-Friese Wold

Datum: 4 november 2005

Locatie: bezoekerscentrum Nationaal Park Appelscha

Aanvang: 9.00 uur

Aanwezig: Dhr. Markenstein (SBB), Dhr. R. Popken (Natuurmonumenten), Mevr. Wassink (gemeente Oostellingwerf), Mevr. de Vries (RCN De Roggeberg), Dhr. Donker (Natuurmonumenten), Dhr. Tiemens (SBB), Dhr. Winters (Drents Landschap), Dhr. Ike (camping Diever), Dhr. Elsenaar (groepsaccommodatie De Vrije Vogel), Dhr. Dijkstra (Recron), Dhr. Hartog (recreatieschap Drenthe), Dhr. Hamming (Overlegorgaan Nationaal Park), Dhr. van der Heijden (Altenburg & Wymenga), Dhr. Elzinga (Buro Vijn), Mevr. Van der Veen (Buro Vijn).

Afwezig: Dhr. Fondse (Vereniging Recreatieondernemers), Dhr. Barske (SBB), Dhr. Wijers (vakantieboerderij 't Wed).

Opening

Dhr. Markenstein van SBB opent de werkbijeenkomst en geeft in het kort het doel aan van het project recreatieve routestructuur Drents Friese Wold (DFW). Dit is het aangeven en oplossen van knelpunten in de huidige recreatieve routestructuur. Daarbij gaat het enerzijds om het benutten van kansen voor een kwaliteitsverbetering van de recreatieve routestructuur op zich en anderzijds om het oplossen van knelpunten tussen de recreatieve routestructuur en de natuurwaarden in het DFW. Doel is het formuleren van win-win oplossingen voor beide functies.

Het project biedt dus kansen voor een betere zonering van natuur en recreatie in het Nationaal Park. In het project moet ook rekening worden gehouden met actuele ontwikkelingen in het DFW zoals de aanpassing van de N381 en het nieuwe bestemmingsplan Buitengebied Oostellingwerf.

Inleiding discussie

Dhr. Elzinga geeft een inleiding op de discussie. Hij benadrukt vooraf dat het project zich nog in het beginstadium bevindt. De discussie vandaag is dan ook een open discussie. Belangrijk is aan te geven dat het project zich uitsluitend richt op de **recreatieve** routestructuur. Dit betekent dat bijvoorbeeld de (algemene) verkeerssituatie in het gebied niet wordt meegenomen / onderzocht. Als input voor de discussie worden de globale uitkomsten van de eerder georganiseerde werkbijeenkomst ecologie gepresenteerd.

De werkbijeenkomst ecologie is op 6 oktober gehouden met vertegenwoordigers van de natuurbeheerders over de essentiële ecologische waarden in het DFW en de knelpunten die er bestaan tussen deze waarden en de huidige recreatieve routestructuur.

Bij het aspect ecologie gaat het met name om drie groepen: vogels, zoogdieren en reptielen / amfibieën.

Beschermde vogelsoorten komen vooral voor in de open heide- en stuifzandzones. De grootste concentraties bevinden zich op en rond het Aekingerzand en Doldersumse/Wapserveld. Hier vindt met name in het broedseizoen verstoring van broedende vogels plaats door recreanten en door honden.

Bij de beschermde zoogdieren gaat het met name om de boomarter. Deze komt voor in de bosgebieden in het zuidelijke deel van het DFW (onder andere Berkenheuvel) en heeft behoefte aan een rustig leefgebied. Meer rust kan hier met name gecreëerd worden door de dichtheid van de bosvakken (t.b.v. de houtproductie) te verlagen. De heer Donker geeft aan dat ± 1/3 van de paden die op de Falkkaart in het deelgebied Berkenheuvel staan inmiddels niet meer bestaat.

Voor wat betreft de amfibieën en reptielen vormt met name de heikikker een knelpunt. Deze kikker leeft in en rond de diverse heidevennetjes c.q. recreatieplassen in het DFW, vooral het Aekingermeer. Door betreding van oevers door recreanten kan de voor heikikkers noodzakelijke oevervegetatie niet tot ontwikkeling komen. Andere knelpunten voor wat betreft de rep-

tielen en amfibieën liggen met name op het vlak van het doodrijden van dieren door autoverkeer. Dit knelpunt ligt echter buiten het bereik van dit project.

De deelnemers aan de werkbijeenkomst betwijfelen of wel sprake is van 'recreatieve druk' ofwel verstoring van ecologische waarden door (in het algemeen rustige) recreanten. Van een afname van het aantal vogelsoorten is de laatste jaren immers geen sprake. De heer van der Heijden geeft aan dat dit met name te danken is aan de beheersmaatregelen die de terreinbeheerders hebben uitgevoerd (boskap).

De heer Hamming mist in de discussie over de ecologische waarden het wensbeeld voor de komende (20) jaren. Het mag, met andere woorden, in dit project niet alleen gaan om bestaande soorten die beschermd worden op grond van de Europese Vogel- en/of Habitatrictlijn. Ook de soorten (rode wauw, kraanvogel, edelhert) die op dit moment nog niet voorkomen in het DFW maar wel deel uitmaken van het wensbeeld moeten in het project nadrukkelijk betrokken worden.

Eindbeeld vanuit het aspect ecologie is een kwetsbaarheidskaart voor de beschermde (bestaande) soorten en een potentiekaart voor nieuwe soorten. Vanuit deze kaarten - aangevuld met de kaart met het zoneringswensbeeld ten aanzien van de natuur - kunnen vervolgens de eventuele consequenties voor de recreatieve routestructuur en attracties worden aangegeven.

Deelnemers zijn van mening dat de uitgangspunten voor het wensbeeld natuur helderder moeten worden aangegeven. Verder moet deze ochtend niet meer over (het wensbeeld) ecologie gepraat worden maar over (het wensbeeld) recreatie.

Wensbeeld recreatieve routestructuur

Algemeen

Op basis van een aantal concrete voorbeelden / beschrijvingen van de recreatieve routestructuur rond de recreatieve bedrijven van aanwezigen blijkt dat aanwezigen niet afwijzend staan tegenover maatregelen in de recreatieve routestructuur **mits hiervoor voldoende en gevarieerde alternatieven in de plaats komen**. Randvoorwaarden daarbij zijn:

- uitgangspunt moet zijn de bestaande bedrijven en de benodigde recreatieve routes om deze bedrijven;
- vanaf de bedrijven moeten voldoende en gevarieerde routes voor de diverse doelgroepen beschikbaar zijn. Dus route van 1,5 km nabij het bedrijf tot route van 5 km tot maximaal 8 km voor meest fitte / sportieve recreanten;
- recreatieve routes om de bedrijven moeten effectief zijn. Startpunten van routes moeten zoveel mogelijk gecombineerd gebruikt worden. Op deze wijze is er per route maar één parkeerplaats nodig;
- de huidige recreatieve routestructuur is gebaseerd op de aanwezige attracties bijvoorbeeld de uitkijktoren. Daarom moet ook naar de ligging en de mogelijkheden tot verplaatsing van deze attracties gekeken worden;
- indien verharde routes verdwijnen dienen daar voldoende verharde routes voor terug te komen;
- de toekomstige hydrologische situatie: als gevolg van toekomstige beheersmaatregelen en het beëindigen van de waterwinning bij Terwisscha zal een deel van de recreatieve routestructuur onder water komen te staan.

Specifiek

Vervolgens wordt op een aantal specifieke locaties en onderwerpen ingezoomd.

Aekingerzand

De recreatieve routes lopen hier hoofdzakelijk naar en van de uitkijktoren. De toren zou verplaatst kunnen worden naar de rand van het Aekingerzand. Het bestaande fietspad langs de oostrand van het gebied kan wellicht verlegd worden.

Doldersumseveld

Hier is sprake van een fietspad midden over het heidegebied. Omleggen van het (oostelijke deel van het) fietspad is mogelijk. Hierbij kan ook brandveiligheid c.q. ontsluiting van de hier gelegen kampeeraccommodatie betrokken worden.

Voorwaarde bij omlegging is wel dat het nieuwe fietspad door voldoende gevarieerd (heide) landschap loopt.

Oude Willem / Klinkerweg Waterseveld

De Klinkerweg (voor autoverkeer) langs het Waterseveld draagt bij aan een enorme natuur- en landschapsbeleving van recreanten. Bovendien ligt de weg gunstig gezien het toekomstbeeld voor natuur. Dit in tegenstelling tot de Oudewillemsweg die door de Oude Willem loopt en die met name gebruikt wordt door woon-werk verkeer. Een dergelijke recreatieweg kan worden afgesloten van zonsondergang tot zonsopgang.

Berkenheuvel

Vanuit het wensbeeld natuur (voorkomen boomarter) wordt hier gestreefd naar een extensiever gebruik van dit gebied. Dit kan deels bereikt worden door het aantal bosvakken te verlagen.

De recreatieve routestructuur in dit gebied moet ook op een abstracter niveau bekeken worden namelijk in het kader van de recreatieve situatie in het gehele gebied in en rond het dorp Diever. Het is wenselijk de recreatieve voorzieningen meer in en nabij dit dorp te concentreren. Daarnaast liggen er kansen voor het combineren van de ecologische verbindingzone van het DFW naar het Ooster- en Westersand langs de Kwasloot.

Ook de parkeersituatie in dit gebied kan beter gekanaliseerd worden in die zin dat overbodige parkeerplaatsen worden gesaneerd (dit kan wel gevoelig liggen bij de plaatselijke bevolking). Bij de overblijvende parkeerplaatsen moeten goede voorzieningen aanwezig zijn (wc, horeca, licht etc.) Dit draagt ook bij aan de sociale veiligheid.

N381

Belangrijk voor dit project is het advies van SBB aan de provincie Fryslân over de aanpassingen van de N381 (waarbij een kruisingen ongelijkvloers worden gemaakt en wensbeelden bestaan ten aanzien van ondertunneling). Als gevolg van de aanpassingen aan de N381 zullen een aantal bestaande oversteken over 3 à 4 jaar verdwenen zijn. De hier lopende (fiets)routes lopen vanaf dat moment dus dood. De aanpassingen aan de N381 hebben ook gevolgen voor de locaties van de parkeervoorzieningen langs de weg. Eventuele nieuwe parkeervoorzieningen vormen het startpunt voor de recreatieve routestructuur. Met dit alles moet bij voorstellen voor aanpassing van de recreatieve routestructuur rekening worden gehouden.

Afgesproken wordt, ten aanzien van de toekomstige parkeersituatie in het DFW, de voorstellen in een recent onderzoek dat de Grontmij op dit punt heeft uitgevoerd als uitgangspunt te hanteren voor dit project c.q. de vervolgbijeenkomst.

Ruiterpaden / huifkarroutes

Er bestaat spanning tussen het combineren van ruiterpaden/huifkarroutes en fiets- en wandelpaden. SBB heeft concrete ideeën om in het zuidelijke deel van het DFW (waar de recreatie relatief extensief is) de ruiter en huifkarroutes vrij te laten. Op dit moment loopt een proefproject. In de praktijk worden met name de beheerspaden ten behoeve van de houtproductie als ruiterpad gebruikt. In het noordelijke deel van het DFW (waar de recreatie intensief

aanwezig is) wil SBB vaste ruiters/huifkartroutes afbakenen waarbij aansluiting wordt gezocht bij de ligging van de bestaande recreatieve bedrijven.

Vraag is hoe voorkomen kan worden dat ruiterspaden niet voor andere recreatieve vormen worden gebruikt. In ieder geval dienen ruiters/huifkartroutes zoveel mogelijk apart te liggen om confrontaties met fietsers en wandelaars te voorkomen.

Belangrijk is ook dat duidelijke startpunten voor ruiterspaden worden aangegeven waar de trailers geparkeerd kunnen worden. Dit kan bij Appelscha (bezoekerscentrum) en bij Diever.

Bosvakken

Verlaging van het aantal bosvakken door het schrappen van (het onderhoud) van de beheerspaden kan. Vooral in het zuidelijke deel van het DFW waar de natuurdoelstelling voorop staat. Het gaat bij deze paden ook niet om bestaande recreatieve routes.

Voor het algemene beeld van de routestructuur is het goed ook een totaalbeeld te hebben van de omvang van de huidige recreatieve routestructuur. Zo is er momenteel 300 km aan routes op een totaal van 6000 ha; in Berkenheuvel is dit nu al 35 km op een totaal van 1100 ha.

Toekomstig fietspad Elsloo - Appelscha

In het kader van het ROM-project Zuidoost Friesland is besloten dat tussen Elsloo en Appelscha een nieuw fietspad zal worden aangelegd. De exacte ligging en inrichting van het fietspad ligt nog niet vast. Bij het bepalen hiervan speelt ook de discussie omtrent de Canadaweg en de verbinding met Doldersum en het feit dat het fietspad niet primair een recreatieve functie heeft (vooral scholieren zullen er gebruik van maken) heeft een rol.

Loslopende honden

Deze vormen een probleem voor boomkruipers maar ook vanuit sociaal oogpunt. Oplossingen voor dit probleem ligt niet in het aanpassen van de recreatieve routestructuur maar in het handhaven van de APV (aansluiting buiten de openbare paden) en het niet meer promoten van het DFW als hondenuitlaatzone op de website van het Nationaal Park.

Vervolg

Op 13 december a.s. vindt een gezamenlijke werkbijeenkomst plaats met de deelnemers van beide werkbijeenkomsten (recreatie en ecologie) Centraal in deze vervolgbijeenkomst staat een integraal voorstel voor de toekomstige recreatieve routestructuur. Circa een week voor deze bijeenkomst krijgen deelnemers de voorbereidende stukken toegestuurd. Pas na de gezamenlijke bijeenkomst wordt het integrale voorstel verder uitgewerkt en uitgeschreven.

= = =

Verslag integrale werksessie recreatieve routestructuur in het Drents-Friese Wold

Datum: 1 februari 2006

Locatie: gemeentehuis Oosterwolde

Aanvang: 13.30 uur

Aanwezig: Dhr. Markenstein (SBB), Dhr. Elsenaar (groepsaccommodatie De Vrije Vogel), Dhr. Hartog (recreatieschap Drenthe), Dhr. Ike (camping Diever), Dhr. Barske (SBB), Dhr. Tiemens (SBB), Mevr. Wassink (gemeente Ooststellingwerf), Dhr. Donker (Natuurmonumenten), Dhr. Dekker (Nationaal Park Drents-Friese Wold), Dhr. Winters (Drents Landschap), Dhr. Kerssies (Natuurmonumenten), Dhr. Keizer (gemeente Ooststellingwerf), Dhr. de Vlieger (Staatsbosbeheer), Dhr. Beunder (IVN Wapse), Dhr. D. Dijkstra (Recron/Kamer van Koophandel), Dhr. P. Wijers (vakantieboerderij 't Wed), Mevr. Rozemboom (Camping De Reeënwissel), Dhr. van der Heijden (Altenburg & Wymenga), Dhr. Altenburg (Altenburg en Wymenga), Dhr. Elzinga (Buro Vijn), Mevr. Van der Veen (Buro Vijn).

1. Opening

Dhr. Markenstein opent de integrale werkbijeenkomst en geeft in het kort het doel aan van het project recreatieve routestructuur Drents Friese Wold (DFW). Dit is het aangeven en oplossen van knelpunten in de huidige recreatieve routestructuur in het DFW. Daarbij gaat het enerzijds om het oplossen van knelpunten tussen de recreatieve routestructuur en de natuurwaarden zoals deze zijn vastgelegd in de (concept)instandhoudingdoelstellingen voor het gebied. Anderzijds is het doel het benutten van kansen voor een kwaliteitsverbetering van de recreatieve routestructuur op zich.

De eerder geplande integrale werkbijeenkomst op 13 december j.l. is uitgesteld om meer tijd te hebben voor een goede (ecologische) onderbouwing van het voorstel zoals het nu voorligt.

2. Korte toelichting op stand van zaken project

Dhr. Elzinga licht de stand van zaken van het project recreatieve routestructuur Drents-Friese Wold toe en geeft de betekenis aan van deze integrale bijeenkomst. De bijeenkomst is niet bedoeld om de concept rapportage zoals deze vanmiddag voorligt vast te stellen. De opmerkingen/reacties die vanmiddag worden gemaakt zullen worden verwerkt in het rapport. Vaststelling van het rapport én de status daarvan vindt vervolgens - vóór de zomer - plaats door het Overlegorgaan.

3. Presentatie integrale conceptkaart

Centraal in het concept rapport staat de integrale kaart met het voorstel voor de herziening van de recreatieve routestructuur in het Drents-Friese Wold. Hoofdfilosofie achter de kaart vormen:

1. het *ecologische toekomstbeeld* met als centrale doelstelling het creëren van meer rust in de open (beekdal)gebieden met de meest essentiële natuurwaarden;
2. het *recreatieve toekomstbeeld* met als kerngedachte het ontsluiten van het Drents-Friese Wold van buiten naar binnen toe. Concreet betekent dit recreatieve toekomstbeeld een extensivering van de recreatieve routestructuur in de kern, gepaard gaande met een intensivering van de routestructuur aan de randen. Dit toekomstbeeld is reeds vastgelegd in het Beheers- en Inrichtingsplan (BIP) maar tot nu toe nog niet verwezenlijkt.

De essentie van dit project is het afstemmen van beide toekomstbeelden. Het rekening houden met het ecologische toekomstbeeld hoeft dus uitdrukkelijk niet negatief te zijn voor de recreatie maar kan leiden tot een win-win situatie.

De voorstellen tot herziening van de huidige recreatieve routestructuur zijn in het concept-rapport uitgesplitst naar voorstellen over de fietsroutes, wandelroutes, ruiter- en menroutes en overige voorzieningen en maatregelen.

4. Opmerkingen / discussie over het concept rapport

A. Algemene opmerkingen

- Een aantal fiets-/wandel- en/of ruiterroutes - bijvoorbeeld het fietspad langs de uitkijktoren aan de rand van het Aekingerzand - is niet (meer) aangegeven als hoofdstructuur. Dit betekent niet dat deze paden verdwijnen: ze worden onderdeel van de nevenstructuur. De betreffende paden blijven toegankelijk en begaanbaar voor fietsers en/of wandelaars, ruiters en/of mountainbikers die van rust houden, maar worden niet meer bewegwijzerd. In het rapport moet dit nadrukkelijk(er) worden aangegeven. Vraag is wel of deze paden naar buiten toe nog als zodanig moeten worden aangegeven in diverse (dagtocht) routebeschrijvingen.
Eén van de achterliggende gedachten bij het aangeven van een (nieuwe) hoofdstructuur is het ecologische toekomstbeeld c.q. het uitgangspunt om van buiten naar binnen de rust in het Drents-Friese Wold te laten toenemen. De padenstructuur wordt van buiten naar binnen toe dus steeds extensiever;
- In de hoofdstructuur van fietsroutes ontbreken nog een aantal weg(del)en: de weg naar Doldersum, een deel van de Kloosterweg en de verbinding tussen Hoogersmilde en Appelscha. Verder is de dichtheid van de bosvakken op de kaart niet altijd juist weergegeven. Achterliggende gedachte voor wat betreft de bosvakken is om deze dichtheid van buiten naar binnen in het DFW te laten afnemen;
- Het kaartbeeld van de toekomstige routestructuur zoals opgenomen in het conceptplan is te onduidelijk: er mist een legenda waarin ook aangegeven moet worden waar sprake is van nieuwe routes (en waar routes verdwijnen);
- Het zal nog minimaal 10 jaar duren voordat de waterwinning bij Terwisscha beëindigd wordt. Omdat het toekomstbeeld voor de recreatieve routestructuur een periode van 30 - 50 jaar beslaat is het echter wel belangrijk hiermee in dit project rekening mee te houden. In het concept rapport is dit ook gedaan door een aantal voorstellen op te nemen voor het verwijderen van gemarkeerde routes die in de toekomst zullen verdwijnen).
- In het concept rapport is de keuze gemaakt om maatregelen ten behoeve van het realiseren van het ecologisch toekomstbeeld (in de vorm van het extensiveren van de recreatieve routestructuur) zoveel mogelijk te nemen op de plaatsen waar ze het meeste effect hebben. Het effect van maatregelen zal het grootst zijn in de minst drukke gebieden, in dit geval het zuidelijke deel van het Drents-Friese Wold. In het zeer intensief in recreatief gebruik zijnde noordelijke deel van het Drents-Friese Wold zal het extensiveren van de routestructuur veel minder effect hebben. Andersom gezegd: in het noordelijke deel van het Drents-Friese Wold zullen veel meer maatregelen nodig zijn om eenzelfde effect te bereiken. Verder geldt als uitgangspunt voor het concept rapport dat, indien een route in het kerngebied wordt afgesloten (of niet meer wordt bewegwijzerd), ter vervanging aan de rand een nieuwe route wordt gecreëerd. Dit past ook in het streven om rondom de bestaande recreatieve bedrijven - die zich met name aan de rand van het DFW bevinden - meer (afwisselende) routes te creëren. Het idee om nieuwe recreatieve routes te creëren in het oostelijk bosgebied bij Hoogersmilde blijkt na beschouwing niet nodig: in dit gebied is al sprake van twee wandelroutes en bovendien heeft Plaatselijk Belang hier recent nog een nieuwe wandelroute uitgezet. Deze wordt op het kaartbeeld meegenomen;
- In het Nationaal Park zou ook gekeken moeten worden naar de recreatieve mogelijkheden in en de samenhang met omliggende gebieden zoals het gebied van de 'Maatschappij van Weldadigheid'. Gelet op het uitgangspunt de recreatieve druk te verplaatsen vanuit de kerngebieden naar de buitenranden is het echter wel gewenst

ook de gebieden rondom de buitenranden hierbij in beschouwing te nemen. Dit komt de spreiding van de recreatieve druk immers ten goede. In het rapport is het gebied van de Maatschappij van Weldadigheid niet meegenomen omdat zich in dit gebied geen ecologische knelpunten voordoen én er vanuit recreatieoogpunt voldoende voorzieningen zijn. Bovendien is de reikwijdte van het recreatieve routestructuur project uitsluitend het DFW. Voor omliggende gebieden zijn (en worden) dus geen concrete maatregelen voorgesteld. Het verbinden van het zuidelijke deel van het DFW met het Westersand via de ecologische verbindingzone langs de Kwasloot dient bij voorkeur plaats te vinden over bestaande paden om de rust in dit beekdalgebied te kunnen bewaren;

- Aandachtspunt bij het afsluiten van zandwegen voor auto's (met paaltjes) is dat ook menners in dat geval niet meer gebruik kunnen maken van deze wegen. Verder is de timing van het voorstel om de klinkerweg langs het Waterse Veld af te sluiten voor auto's wellicht niet zo gelukkig gezien de ophef over dit punt in het recente verleden;
- In het algemeen zou in het rapport meer moeten worden ingespeeld op toekomstige recreatieve ontwikkelingen. In de toekomst zal meer sprake zijn van natuurgerichte recreatie bijvoorbeeld in de vorm van een vleermuizengrot. Daarnaast kan in algemene zin ook meer aandacht besteedt worden aan de behoeften van recreanten. Bij het beschouwen van de recreatiebeleving staat de variatie in landschapstypen in de recreatieve routestructuur voorop. De openstellingsregeling in het DFW moet in het noordelijke en zuidelijke deel op elkaar worden afgestemd (van zonsopkomst tot zonsondergang);
- De term recreatiedruk komt 25 maal in het concept rapport voor. Het is wenselijk hier een andere term voor te gebruiken, vooral ook omdat uit het rapport vooralsnog geen verband blijkt tussen de huidige recreatieve routestructuur en een aantasting van de instandhoudingsdoelstellingen (waar het gaat om diersoorten);
- Bij de onderbouwing van het aspect ecologie is ook gekeken naar de landschapsecologische gevolgen voor de fauna. Naast de aandacht voor de gevolgen van de recreatieve routestructuur voor soorten is dus gekeken naar de gevolgen voor de diverse habitats. Daarbij zal ook de faunaknelpuntenkaart van de gemeente Westerveld nog betrokken worden. Aandacht voor de ecologische gevolgen van lichtbronnen in het DFW valt buiten de reikwijdte van dit project. Dit geldt ook voor andere aspecten die niet onder de recreatieve routestructuur vallen zoals het woon-werk verkeer, bromfietsverkeer, het militaire gebruik van het DFW, het plaatsvinden van openluchtmanifestaties zoals concerten/theater én de recreatiebedrijven op zichzelf.

B. Opmerkingen over specifieke locaties/onderwerpen

Wandelroute van Natuurmonumenten bij Wateren

- In het concept rapport is aangegeven dat deze tijdelijke wandelroute (nr.21) vervalt. Dit is niet juist: de paaltjes c.q. de bewegwijzering langs de routes zullen verdwijnen maar de route blijft wel bestaan. Omdat de route in het kerngebied van het Drents-Friese Wold ligt dient wel monitoring plaats te vinden naar de mogelijk versturende werking van de route op essentiële natuurwaarden.

Mountainbike (ATB) routes.

- De ATB route in het zuidoostelijk deel van het Aekingerzand loopt door een potentieel geschikt gebied voor de beschermde en verstoringsgevoelige vogelsoort de Nachtzwaluw. Op dit moment bestaat echter geen aanleiding de ATB routestructuur aan te passen. Als hiervoor wel redenen bestaan worden deze op korte termijn aangedragen door Staatsbosbeheer (is niet gebeurd).

Honden

- Op het Aekingerzand moeten honden niet alleen in het broedseizoen worden geweerd maar ALTIJD. Bij het creëren van nieuwe routes moet goed gekeken worden

naar de aanwezigheid van soorten als eekhoorn en boomarter die zeer verstoringsgevoelig zijn voor loslopende honden.

Oversteken en parkeerplaatsen aan de N381

- De hoofdstructuur van fietsroutes dient ter hoogte van camping De Roggeberg ook ten zuiden van de N381 door te lopen. Via een tunneltje blijft hier een doorgang mogelijk richting 't Groote Veen.
- Aan de noordzijde van de N381 is een behoorlijk aantal maneges aanwezig. Het aantal oversteken voor ruiters/menners zou hier meer op in moeten spelen;
- Parkeerplaatsen aan de N381 kunnen worden opgeheven.

Parkeerplaatsen aan de Bosweg tussen Diever en Zorgvlied

- In het conceptrapport wordt voorgesteld van de drie huidige parkeerplaatsen er twee te extensiveren (namelijk die bij Witte Bergen en camping Oude Willem). Gevaar hiervan is dat de parkeerdruk op de enig overblijvende (hoofd)parkeerplaats - bij Hoevenbrink - fors zal toenemen terwijl zich in dit gebied ook veel beschermde c.q. Rode Lijstsoorten bevinden. Dit pleit er voor om de parkeerplaats bij Witte bergen aan te wijzen c.q. op te waarderen als hoofdparkeerplaats. Van deze parkeerplaats wordt door de lokale bevolking reeds intensief gebruik gemaakt (voor het uitlaten van hun hond).

Locatie uitkijktoren & parkeren Aekingerzand

- in het conceptrapport wordt voorgesteld de locatie van de uitkijktoren te verplaatsen naar de noordoostzijde van het Aekingerzand langs de witte wandelroute (6). Verplaatsing van de toren is wenselijk vanuit het ecologisch wensbeeld. Op de nieuwe locatie is de uitkijktoren ook vanaf het bezoekerscentrum bereikbaar. Voor het parkeren dient daarbij voortaan gebruik te worden gemaakt van de meest noordelijk gelegen parkeerplaats aan de Canadaweg. Deze parkeerplaats wordt flink opgewaarderd. In het verlengde hiervan wordt de parkeerplaats aan de Canadaweg ter zijde van het Aekingerzand niet meer op kaart en langs de weg aangegeven. Hierdoor zal het publiek zich niet meer op grote schaal vanuit deze plek - dwars door gevoelige gebieden - richting de uitkijktoren verplaatsen. Dit voorstel komt de rust in het - op dit moment recreatief zeer intensief gebruikte maar ook ecologisch gevoelige - gebied rondom de parkeerplaatsen aan de Canadaweg ten goede en sluit bovendien goed aan bij de komende landinrichting c.q. natuurontwikkeling in het gebied rond het Aekingermeer (in het kader van het ROM-project Zuidoost Friesland).

Een alternatief voorstel om de uitkijktoren dichtbij de parkeerplaatsen aan de Canadaweg ter hoogte van het Aekingermeer te situeren (aansluitend de omgelegde witte wandelroute waarbij het zuidelijke traject van de witte route wordt verplaatst naar het noordelijke deel van de huidige rode route 7) is niet wenselijk. Voordeel van dit alternatief is weliswaar dat de uitkijktoren op deze locatie dichtbij de openbare weg voor mensen (met kleine kinderen) goed bereikbaar is. Groot nadeel is echter dat de reeds zeer hoge recreatieve druk op dit gevoelige gebied verder verhoogd zou worden. Bovendien is de uitkijktoren in dit alternatief vanuit het bezoekerscentrum niet meer te belopen.

Bij de exacte locatie van de uitkijktoren dienen de aanwezige natuurwaarden en de landschappelijke waarden (uitkijken dat de toren in de toekomst niet in het bos staat!) betrokken te worden;

- Met betrekking tot de parkeerplaats aan de Canadaweg aan de zijde van en ter hoogte van het Aekingermeer moet afstemming gezocht worden met het Landinrichtingsproject dat rond de oevers van dit meer zal plaatsvinden (in het kader van het ROM-project Zuidoost Friesland).

Fietspad over het Doldersumseveld

- Een goed alternatief voor de voorgestelde aanpassing van de fietsroute over het Doldersumseveld is om deze route vanaf de Keukenlaan rechtdoor te laten lopen in plaats van de route halverwege af te buigen over het Doldersumseveld;

Ruiterroutes over Aekingerzand

- In het rapport wordt voorgesteld de ruiterroute over het Aekingerzand op te heffen en te vervangen door een (gedeeltelijk) nieuwe rondgaande ruiterroute (met startplaatsen in Diever, Zorgvliet en Appelscha) met een oversteek over het beekdal bij Wateren. Een ruiteroversteek door het beekdal ter hoogte van het Aekingerzand zal in de toekomst fysiek onmogelijk zijn vanwege de vernatting die in het beekdalgebied zal plaatsvinden. Op korte termijn wordt de huidige ruiterroute langs het Aekingerzand nog wel bewegewijzerd.

5. Uitvoering / vervolg

Nadat het eindrapport door het Overlegorgaan is geaccordeerd worden de diverse maatregelen die in het rapport worden voorgesteld op projectniveau uitgewerkt door de diverse terreinbeheerders. Daarbij wordt ook de werkgroep recreatie van het Nationaal Park betrokken. De vervolg procedure voor het concept rapport zoals het nu voorligt is als volgt:

1. aanpassingen in het rapport naar aanleiding van de(ze) integrale werkbijeenkomst worden voorgelegd aan de projectgroep.
2. aangepaste en definitieve rapport wordt aangeboden aan het Overlegorgaan (in mei 2006) waarbij een voorstel is gevoegd voor de status van het rapport en de communicatie/voorlichtingstraject over het rapport naar buiten toe.

= = =

Verstoring van vogels door recreatie

Naar de verstoring van vogels en zoogdieren door landrecreatie is in beperkte mate wetenschappelijk onderzoek gedaan en het is dan ook lastig om verstoring concreet te vertalen in afstanden. Hier wordt kort ingegaan op de ecologische aspecten van verstoring.

Verstoring wordt wel gedefinieerd als een gebeurtenis die een vogel dwingt af te wijken van zijn voorkeursgedrag. De effecten van verstoring kunnen zichtbaar worden op verschillende niveaus van een biologisch systeem. Hierbij maken we onderscheid tussen 'reacties' die bijvoorbeeld gemeten kunnen worden aan hartslag, hormoonniveaus of gedragsveranderingen en 'consequenties'. In verschillende bronnen wordt gewezen op de relatie van de verhoging van de hartslagfrequentie als gevolg van de passage van een vliegtuig of helikopter (b.v. Weisenberg *et al.* 1996). Gezien het positieve verband tussen opwindning (hartslag) en energie-uitgaven (Storch *et al.* 1999) leiden deze niet-zichtbare effecten van verstoring in beginsel tot een verhoogde voedselbehoefte met mogelijk gevolgen voor overleving en reproductie.

Het meest direct waarneembare effect van verstoring is de verandering van gedrag (alarm, opvliegen, vluchten, etc.). Veel studies vinden een verband tussen verstorende factoren en gedragsparameters, zoals opkijken, stoppen met voedselzoeken, opvliegen en het veranderen van foerageerterrein of rustplaats. In veel studies is een verband aangetoond tussen de recreatiedruk, de broedvogeldichtheden en een verminderd reproductiesucces (zie voor een overzicht Krijgsveld *et al.* 2004). Uit deze onderzoeken komen aanwijzingen, dat de dosis (de mate van verstoring versus het aantal recreanten) bepalend is voor het effect (breedte van de verstoringzone). Het type en de schaal van een reactie op verstoring verschilt per vogelsoort (Henkens 1998). Zelfs binnen een soort is de reactie afhankelijk van tijd, plaats en individu. In sommige gevallen treedt gewenning op.

Met betrekking tot landrecreatie schatten deskundigen de invloed van wandelaars met honden het grootst in, met name bij loslopende honden (Krijgsveld *et al.* 1994) Over het effect van fietsers is in tegenstelling tot wandelaars niets bekend. Toch valt er wel iets over te zeggen. De gemiddelde fietser zal zich voornamelijk verplaatsen over de aangegeven fietspaden en zich nauwelijks buiten de paden bewegen. Omdat de fietser zich relatief snel en geruisloos over een pad beweegt, is te verwachten dat de verstoring door fietsers minder zal zijn dan door wandelaars of gemotoriseerd verkeer. Immers de voorspelbaarheid van de beweging is groter en de duur van de verstoring is minder lang. Verstoring langs wegen door gemotoriseerd verkeer is vastgesteld in diverse onderzoeken. De verstoring uit zich in verlaging van de aantallen broedende vogels. Hierbij zijn de effecten groter naarmate de weg drukker is (Krijgsveld *et al.* 2004)

Soortspecifieke informatie

In deze deelparagraaf wordt op basis van verschillende literatuurbronnen geschetst wat de gevoeligheid is van de kwalificerende en kritische diersoorten voor landrecreatie. Hierbij is een onderverdeling gemaakt in kwalificerende vogels van open gebieden, kwalificerende soorten van bosgebieden, zoogdieren en overige diersoorten. Voor wat betreft de behandelde vogelsoorten, is een samenvatting gepresenteerd in tabel 2.

Kwalificerende vogels van open gebieden

Boomleeuwerik

Voor de Boomleeuwerik spreken de verschillende onderzoeken elkaar tegen; van der Zande (1984) vond geen verlaagde dichtheden naast paden in vergelijkbare habitats zonder paden. Deze resultaten zijn in tegenspraak met het onderzoek van Peltzer (1995) die stelt dat de Boomleeuwerik niet of nauwelijks broedt in een zone van 40 meter vanaf een pad met een betreding van meer dan 1 groep recreanten per uur. Hoewel niet wetenschappelijk onderbouwd stelt Bijlsma (1985) dat het broedsucces van de soort direct in verband staat met de drukte in een gebied. Henkens (1998) noemt de soort, op basis van soortkenmerken en hieraan gekoppeld bepaalde hypothesen, vrij gevoelig voor recreatie.

Roodborsttapuit

Ook voor de Roodborsttapuit geldt dat van der Zande (1984) geen verband kon aantonen tussen de dichtheid van territoria en de aanwezigheid van paden. Vos en Peltzer 1987 daarentegen namen waar dat bij een bepaalde recreatiedruk een deel van de dieren het nest verliet. Ook Krijgsveld *et al.* 2004 en Henkens (1998) noemen de soort matig gevoelig voor recreatie.

Tapuit en Paapje

Uit diverse onderzoeken is bekend dat soorten als de Tapuit en het Paapje tamelijk gevoelig zijn voor recreatie indien de recreatiedruk hoger is dan het traject van 200 a 1.000 bezoekers per hectare per jaar (zie o.a. Van der Zande, 1984 en andere referenties in de tabel).

Dodaars

Henkens (1998) noemt de soort gevoelig voor recreatie. Krijgsveld is wat genuanceerder in zijn beeld en noemt de soortgevoeligheid gemiddeld en meldt dat de soort in sommige recreatiegebieden de nabijheid van mensen tolereert. Een en ander hangt waarschijnlijk samen met de aanwezigheid van genoeg dekking in een bepaald water

Grauwe Klauwier en Draaihals

Van de Grauwe klauwier en Draaihals zijn geen gegevens bekend over de gevoeligheid voor recreatie. Op basis van soortkenmerken en bepaalde aannames, noemt Henkens (1998) de soorten gevoelig tot vrij gevoelig.

Bosvogels

In bosgebieden hebben met name kleine zangvogels te maken met verstoring. Het effect is echter zeer variabel. Voor sommige soorten wordt een lagere dichtheid gevonden rond druk bezochte paden en wegen tot 20 meter van het pad (Koersveld en Kooy 1976 in Winkelman 1984). Uit ander onderzoek is bekend dat in de nabijheid van wegen minder hoge dichtheden broeden en dat het broedsucces er lager is. Er treden met name dosis-effect relaties op boven 40 db(A) (Reijnen, 1995).

Andere bossoorten vertonen geen sporen van verstoring (bv van der Zande 1985: 5 van de 15 soorten hadden een lagere dichtheid; bij Gutzwiller & Anderson 1999 hadden 3 van de 9 soorten een lagere dichtheid in verstoorde gebieden). Welke factoren bepalend zijn of een soort verstoord wordt of niet is nog niet bekend.

Naast de algemeen voorkomende bossoorten zijn er ook een aantal kwalificerende bosvogels van belang voor het Drents Friese Wold. Dit zijn op basis van de Vogelrichtlijn de Wespendif en de Zwarte Specht.

Van de *Zwarte specht* zijn weinig gegevens bekend waaruit een verstoringsgevoeligheid kan worden afgeleid. Volgens Krijgsveld *et al.* (2004) is de gevoeligheid matig tot gemiddeld en is er mogelijk een beperking van de soort door recreatie, aangezien de soort vaak in oude lanen, die over het algemeen druk worden bezocht door recreanten, broeden. Op basis van soortskenmerken wordt de soort door Henkens (1998) beschouwd als vrij gevoelig.

Van de *Wespendif* zijn er geen gegevens bekend over de verstoringsgevoeligheid. Volgens een mondelinge mededeling van R. Bijlsma is de soort minder gevoelig voor recreatie dan andere soorten roofvogels. Grote groepen lawaaiige personen die zich voor langere tijd in de omgeving van een nest ophouden kunnen er wel voor zorgen dat de dieren hun nest verlaten (mond. med. R. Bijlsma). Op basis van soortskenmerken en bepaalde aannames, beschouwd Henkens (1998) de soort als zeer gevoelig.

Rode lijst vogels en 'nieuwe soorten'

De binnen het Nationaal Park voorkomende rode lijst soorten concentreren zich ook voor een deel in de open gebieden, figuur 2 geeft dit overduidelijk aan. De meest zeldzame en kritische soorten waarvan het wenselijk is dat de populatieomvang toeneemt zijn met name de Kraanvogel, Boompieper en Nachtzwaluw. Hieronder wordt per soort de gevoeligheid voor recreatie beschreven

Kraanvogel

Volgens diverse onderzoeken (zie tabel) is de Kraanvogel zeer gevoelig voor recreatie. Het gaat hier dan om zowel broedende als foeragerende en pleisterende dieren.

Duinpieper

Voor graspieper en boompieper is aangetoond dat de dichtheid aan broedvogels afneemt in de buurt van paden en wegen (Vos & Peltzer 1987). De soort broedt in een toegankelijk type habitat dat door recreanten graag gebruikt wordt om (buiten de paden) te recreëren. Het is mogelijk dat het huidige potentieel aan habitat niet gebruikt wordt door de aanwezigheid van recreatie. Het feit dat de soort in relatief grote aantallen broedt op defensie-terreinen waar recreatie beperkt is, suggereert dat recreatie beperkende effecten heeft op de soort (Krijgsveld *et al.* 2004).

Nachtzwaluw

Volgens onderzoek in Engeland (zie tabel voor referenties) ging de soort omlaag in de directe omgeving waar meer stedelijke ontwikkeling was. Dit verband stond los van verlies aan habitat. In overeenstemming met het hierboven beschreven effect, komen nachtzwaluwen in Nederland in de grootste aantallen voor op de Utrechtse heuvelrug en in gebieden van defensie, daar waar recreatie beperkt is (Krijgsveld *et al.* 2004).

Samenvatting van in de literatuur geconstateerde recreatie-effecten op verschillende soorten broedvogels van het Drents-Friese Wold. De behandelde soorten zijn over het algemeen kwalificerend voor het gebied in het kader van de Vogelrichtlijn. Verder worden soorten behandeld waarvan de populatie als kwetsbaar (en recreatiegevoelig) kan worden beschouwd of waarvan het wenselijk is dat deze (opnieuw) worden geïntroduceerd.

Soort	Habitat	Verstoringgevoeligheid	Referentie
Kwalificerende soorten Boomleeuwerik	Broed op droge, zandige bodems, met schaars begroeiing en verspreide opslag van bomen en struiken, langs randen van meer gestructureerde vegetaties. Broedbiotoop: schrale heidevelden, zandverstuivingen, kaalslag.	Geen verlaagde dichtheden naast paden in vergelijkbare habitats zonder paden Vermindering broedsucces: 1 legsel groot in verstoord gebied, en 2 á 3 in onverstoorde gebied Heeft voor succesvol broeden minstens een gebied nodig van 40 m met een recreatiedruk van < 6 groeipen/ha/dag Vrij gevoelig voor recreatie (populatie-dichtheid 50% gedecimeerd tot 30 m afstand bij 6-15 groep/uur)	Van der Zande 1984 Bijlsma 1985 Peltzer 1995 Henkens 1998
Roodborsttapuit	Broedbiotoop bestaat uit gemiddeld open gebieden met een ruige vegetatie en verspreide opslag van struiken of bomen, zoals heidevelden en jonge bosaanplanten. Bouwt nest in overjarige verdroogde vegetatie.	Bij 14 bezoekers/uur laat 75% van de dieren het nest in de steek (binnen 40 meter beïnvloedingszone) Geen afname in broeddichtheid aangetoond langs paden Mogelijk in opengesteelde heidegebieden afwezig door intensieve recreatiedruk. Is in het Gooi toegenomen in gebieden met intensieve recreatie Gevoelig voor recreatie (populatie-dichtheid 50% ge-	Vos & Peltzer 1987 Van der Zande 1984 in Pauwels & Vos 2000 Krijgsveld et al. 2004 Henkens 1998

Soort	Habitat	Verstoringsgevoeligheid decimeerd tot 30 m afstand bij 1 groep/uur)	Referentie
Tapuit	Schaars begroeide terreinen met voldoende zandige delen. Broedbiotoop: stuifzandgebieden en kapvlaktes, broeden in hollen en holten in gekapte bomen	Lagere broedichtheden langs wandelpaden vanaf 200-1000 bezoekers/hal/jaar Geen nesten binnen een zone van 40 meter vanaf het wandelpad (bezoekersaantal >1/uur) Wellicht in opengesteelde heide- en duingebieden afwezig door intensieve recreatie	Van der Zande 1984 Vos & Peltzer 1987 Krijgsveld et al. 2004
Paapje	Het Paapje preferereert open terreinen met een kruidenrijke vegetatie, zoals extensief beheerde hooilanden met hoogopschietende kruiden en vochtige heideterreinen. Daarnaast broedt de soort ook op kapvlaktes.	Gevoelig voor recreatie (populatie dichtheid 50% ge- decimeerd tot 30 m afstand bij 1 groep/uur) Lagere broedichtheden langs wandelpaden vanaf 200-1000 bezoekers/hal/jaar	Henkens 1998 Van der Zande 1984
Dodaars	De soort broedt in ondiepe of dicht begroeide delen van zoetwatermoerassen en vennen met voldoende ondergedoken vegetatie	Beperking in aantallen mogelijk in gebieden die in grote mate doorsneden zijn door wandel- of fietspaden. Gevoelig voor recreatie (populatie dichtheid 50% ge- decimeerd tot 30 m afstand bij 1 groep/uur)	Krijgsveld et al. 2004 Henkens 1998
Grauwe Klauwier	De Grauwe klauwier preferereert zonnige insectenrijke terreinen met verspreide struiken of lage bomen, zoals vochtige heidelandschappen en kaalslagen	De soort tolereert de nabijheid van mensen in sommige recreatiegebieden. Mogelijk speelt schuilgelegenheid hierbij een belangrijke rol. Gevoelig voor recreatie (populatie dichtheid 50% ge- decimeerd tot 30 m afstand bij 1 groep/uur) Soortgevoeligheid: matig	Krijgsveld et al. 2004 Henkens 1998 Krijgsveld et al. 2004 Henkens 1994

Soort	Habitat	Verstoringsgevoeligheid	Referentie
Draaihals	De Draaihals heeft een voorkeur voor open loofbossen met grazige bodems en broedt daarnaast ook in heidegebieden. Tegenwoordig hebben randen van bossen de voorkeur. De nesten worden gebouwd in verlaten spechtenholten, boomholtes en nestkasten.	Soortgevoeligheid: onbekend Vrij gevoelig voor recreatie (populatie-dichtheid 50% gedecimeerd tot 30 m afstand bij 6-15 groep/uur)	Krijgsveld <i>et al.</i> 2004 Henkens 1998
Zwarte specht	De Zwarte specht heeft een voorkeur voor rustige, grotere en gemiddeld oude bossen (zowel loof- als naaldbos). Ook komen ze tot broeden in meer gefragmenteerde bossen en lanen.	Gevoeligheid is matig tot gemiddeld. Mogelijk beperking door recreatie Vrij gevoelig voor recreatie (populatie-dichtheid 50% gedecimeerd tot 30 m afstand bij 6-15 groep/uur)	Krijgsveld <i>et al.</i> 2004 Henkens 1998
Wespendief	Een strikte bosbewoner, met een voorkeur voor de grotere, oudere bossen op zandgrond. De soort broedt zowel in naaldbossen als in opgaande loofbossen met een rijke ondergroei, maar vermijdt jonge bossen.	Gevoeligheid matig. De soort bekend als minder gevoelig voor verstoring dan andere roofvogelsoorten Zeer gevoelig voor recreatie (populatie-dichtheid 50% gedecimeerd op 50-100 m afstand bij 1 groep/uur)	mond. med. R. Bijlsma in Rietberg 1978 Henkens 1998
Kritische & 'Nieuwe soorten'			
Kraanvogel	Broedt in hoogvenen. Slaapplaatsen bestaan uit venen en ondiepe plassen. Overdag foerageert de soort in omringende akkerbouwgebieden. Komt pleisterend voor aan de zuidrand van het Drents Friese Wold. Moet voor verdere verstoring behoed.	Gevoeligheid groot, vlucht op grote afstand Zeer gevoelig voor recreatie (populatie-dichtheid 50% gedecimeerd op 50-100 m afstand bij 1 groep/uur)	Krijgsveld <i>et al.</i> 2004 Henkens 1998
Duinpieper	Gebonden aan droge, zandige bodems met een schaarse begroeiing. In Nederland vooral schrale heidevelden en zandverstuivingen, grote kaalslagen	Mogelijk heeft recreatie een beperkende invloed op de soort (broeddichtheid) Gevoelig voor recreatie (populatie-dichtheid 50% gedecimeerd tot 30 m afstand bij 1 groep/uur)	Krijgsveld <i>et al.</i> 2004 Henkens 1998
Nachtzwaluw	De nachtzwaluw is gebonden aan droge, zandige gebieden zoals randen van zandverstuivingen, zandige heidevelden en open vlaktes ontstaan door kaalslag	Negatief verband tussen broedaantallen en stedelijke ontwikkeling; waarschijnlijk negatief verband tussen aantallen en recreatie op land Zeer gevoelig voor recreatie (populatie-dichtheid 50% gedecimeerd op 50-100 m afstand bij 1 groep per uur)	Liley & Clarke 2003, Murison 2003, in Krijgsveld <i>et al.</i> 2004 Henkens 1998

SAMENSTELLING KLANKBORDGROEP ECOLOGIE

Nat. Park Drents-Friese Wold	De vervanger van de heer A.J. Hamming
Nat. Park Drents-Friese Wold	De heer H. Dekker
Stichting Drents Landschap	Mevrouw H. Heinemeijer
Natuurmonumenten ZW-Drenthe	De heer A. Kerssies
Gemeente Ooststellingwerf	De heer R. Keizer
Gemeente Ooststellingwerf	De heer H.J.W. van Wijk
WARF	De heer J. Mulder
Staatsbosbeheer Regio Noord	De heer H. Post
Staatsbosbeheer Regio Noord	De heer W. de Vlieger
Staatsbosbeheer Regio Noord	De heer W. Markenstein
IVN Wapse	De heer P.C. Beunder
Maatschappij van Weldadigheid	De heer J. Mensink
Gebruikersplatform Appelscha	De heer T. Jonkhoff
Stichting het Drentse Landschap	De heer Winters

SAMENSTELLING KLANKBORDGROEP RECREATIE

Recron Kamer van koophandel	De heer D. Dijkstra
Groepsaccommodatie De Vrije Vogel	De heer J. Elsenaar
Vereniging voor Recreatieondernemers	De heer J. Fondse
Recreatieschap Drenthe	De heer J. Hartog
Camping Diever	De heer H. Ike
RCN Roggeberg	Mevrouw B. de Vries
Camping De Reeënwissel	Mevrouw R. Roozenboom
Staatsbosbeheer Regio Noord	De heer R. Barske
Staatsbosbeheer	De heer J. Tiemens
Gemeente Ooststellingwerf Afdeling VROM	Mevrouw W. Wassink
Vakantieboerderij Hoeve 't Wed	De heer P. Wijers
Natuurmonumenten	De heer R. Popken
Natuurmonumenten	De heer Donker
Nat. Park Drents-Friese Wold	De heer A.J. Hamming
Nat. Park Drents-Friese Wold	De heer H. Dekker
Staatsbosbeheer Regio Noord	De heer W. Markenstein
Stichting het Drentse Landschap	De heer Winters